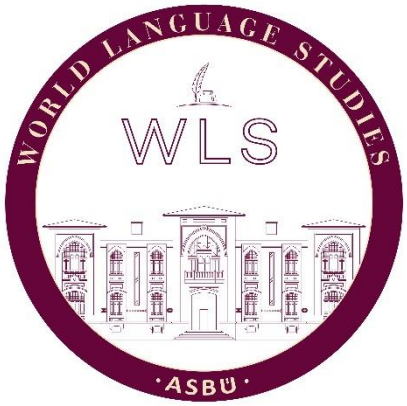
WORLD LANGUAGE STUDIES

Cilt / Volume: IV, Sayı / Issue: I, Haziran / June 2024

ISSN: 2791-7770

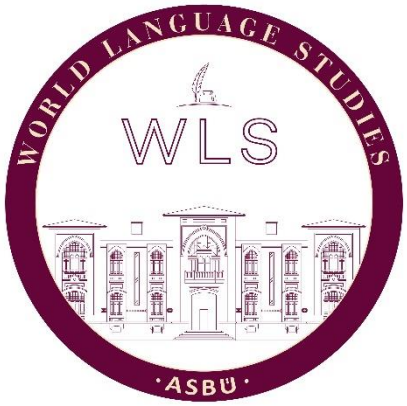
worldlanguagestudies@asbu.edu.tr

World Language Studies, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi tarafından elektronik olarak yılda iki defa (Haziran ve Aralık) yayımlanan, hakemli uluslararası bir dergidir. Gerekli görüldüğü takdirde özel sayı ya da sayılar da yayımlanabilir. Yazarlardan yayım ücreti alınmaz. WLS, dünya dilleri, edebiyatları, o dile ait kültürler üzerine yoğunlaşan ve tarih, dil, edebiyat, sosyoloji, kültür ilişkileri, dil eğitimi ve uygulamalı dilbilim gibi konuların yer aldığı Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılmış özgün akademik makalelerin, makale çevirilerinin, kitap tanıtımı ve eleştirileri gibi çalışmaları yayımlamayı ve kamuoyu ile paylaşmayı amaçlamaktadır. Dergimiz daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ya da değerlendirme aşamasında olmayan çalışmaları kabul eder. Dergimizde yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir. Tüm yayımlanan yazıların hakları WLS'e ait olup yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.

WLS'nin tarandığı dizinler: Modern Language Association (MLA), International Scientific Indexing (ISI) ve Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS), İdeal Online

worldlanguagestudies@asbu.edu.tr

World Language Studies (WLS) is a free, international, peer-reviewed, biannual (June & December), open access journal electronically published by the Faculty of Foreign Languages, Social Sciences University of Ankara. The journal may also include special issues. WLS aims to publish original academic articles, article translations, book introductions, and reviews written in Turkish and English, focusing on world languages, literatures, cultures, and on topics such as history, language, literature, sociology, cultural relations, language education, and applied linguistics. Our journal accepts studies that have not been published elsewhere or are not at the stage of evaluation. The scientific and legal responsibility of the articles, article translations, book introductions and reviews published in WLS belong to the authors. All publication rights of the published works belong to the World Language Studies and may not be published, reproduced or transferred to electronic media without the permission of the publisher.

WLS is indexed by Modern Language Association (MLA), International Scientific Indexing (ISI) and Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS), İdeal Online

worldlanguagestudies@asbu.edu.tr

Değerli Bilim İnsanları,

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi dergisi World Language Studies'in (WLS) Haziran 2024 sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğu içerisindeyiz. Dergimizin bu sayısında dört araştırma makalesi ve bir kitap incelemesi yer almaktadır. Kazuki OKADA tarafından kaleme alınan "**A Study on Daily Game Use by Japanese People"** adlı çalışmada, Japonya'da 2020-2021 yıllarında oyun pazarının gittikçe yaygınlaşması üç araştırma sorusu üzerinden incelenerek günümüzde ve gelecekte oyun kültürünün Japon toplumuna etkileri incelenmiş; Mustafa AĞBAHT ve Mehmet Hakkı SUÇİN'in **"Hatay Yerleşik Arap Diyalektlerinin Öğretimine Yönelik A1 Düzeyi İletişimsel Materyal Tasarımı"** adlı araştırma makalesinde, Arap diyalektiklerinin öğretimine yönelik bir ilk niteliğinde hazırladıkları "Lehcitna" adlı materyal üzerinden Arap diyalektlerine yönelik materyal tasarımı ve geliştirme süreçleri incelenmiş; Kıymet Aybüke AKBAŞ ve Zulfiya ŞAHİN'in **"NEP ve Kadınların Kurtuluşu: A. Kollontay'ın "Kız Kardeş" Öyküsü Örneği"** adlı araştırma makalesinde, Aleksandra Kollontay'ın "Kız Kardeş" adlı öyküsü biçimbilimsel, sözcükbilimsel, karşılaştırma ve edebi yöntemlerle analiz edilerek, 1921-1928 yılları arası Sovyet Rusya'sında sosyoekonomik değişimlerin kadın yaşamına etkileri ve yansımaları incelenmiş; Mustafa Levent YENER'in **"Türkiye Türkçesinde Dolaylamalar Üzerine Bir Deneme"** adlı makalesinde, 230 dolaylama yapı örneği üzerinden dolaylamaların diğer kalıp sözlerden farklılıkları; edebi eserler, yazılı ve görsel basın gibi farklı yerlerde kullanımları incelenerek bir sınıflandırma çalışması yapılmıştır; Ulaş ÖZGÜN ise, Jeffrey A. Weinstock tarafından editörlüğü yapılmış, alanda önemli birçok makaleyi bir araya getiren ***The Monster Theory Reader*** (2020) adlı kitabı incelemiş ve tanıtmıştır.

WLS Haziran 2024 sayısının çıkarılma aşamasındaki destek ve katkılarından dolayı ASBÜ Yabancı Diller Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İsmail ÇAKIR'a, ASBÜ Kurumsal İletişim Ofisi'ne, derginin danışma kuruluna, editörlerimize, yazar ve hakem olarak katkıda bulunan değerli akademisyenlere teşekkür ederiz.

Bir sonraki sayıda görüşmek üzere…

WLS Editör Kurulu

Dergi Yönetimi / Editorial Board

İmtiyaz Sahibi / Owner

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi adına, / On behalf of Faculty of Foreign Languages, Social Sciences University of Ankara,

Prof. Dr. İsmail ÇAKIR (Dekan/Dean)

Baş Editör / Editor in Chief

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah SAT

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Arş. Gör. Dr. Hüseyin ALHAS

Öğr. Gör. Ayşe ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Nuray AKDEMİR

Arş. Gör. Dr. Tuğba ŞİMŞEK

Arş. Gör. Meriç DEBELEÇ

Dil Editörleri / Language Editors

İngilizce / English: Arş. Gör. Dr. Hüseyin ALHAS

Çince / Chinese: Öğr. Gör. Ayşe ÖZTÜRK

Japonca / Japanese: Dr. Öğr. Üyesi Nuray AKDEMİR

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Arif BAKLA (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Aysel Sarıcaoğlu AYGAN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Bahar DEMİR (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Eugene STEELE (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Giray FİDAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Gonca ÜNAL CHIANG (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Gürhan KIRİLEN (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. İlhami SIĞIRCI (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Dr. Jui-Cheng CHANG (National Chengchi University)

Prof. Dr. P. Tevfik CEPHE (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Zümre Gizem YILMAZ KARAHAN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

İçindekiler / Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

A Study on Daily Game Use by Japanese People
Japonların Günlük Oyun Kullanımı Üzerine Bir Araştırma
Öğr. Gör. Kazuki OKADA..... 1-27

Hatay Yerleşik Arap Diyalektlerinin Öğretimine Yönelik A1 Düzeyi İletişimsel Materyal Tasarımı
A1 Level Communicative Material Design for Arabic Dialects Spoken in Hatay
Öğr. Gör. Mustafa AĞBAHT
Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN.....28-56

NEP ve Kadınların Kurtuluşu: A. Kollontay'ın "Kız Kardeş" Öyküsü Örneği
NEP and the Liberation of Women: The Example of A. Kollontai's Story "Sisters"
Arş. Gör. Kıymet Aybüke AKBAŞ
Doç. Dr. Zulfiya ŞAHİN.....57-76

Türkiye Türkçesinde Dolaylamalar Üzerine Bir Deneme
An Essay on Periphrasis in Turkish
Doç. Dr. Mustafa Levent YENER.....77-111

İnceleme / Review

Weinstock, Jeffrey A., ed. (2020) *The Monster Theory Reader* (*Canavar Kuramı Derlemesi*). London: Minnesota UP; 1st edition, 600 p., ISBN:1517905257
Arş. Gör. Dr. Ulaş ÖZGÜN 112-120

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
YABANCI DİLLER FAKÜLTESİ

WORLD LANGUAGE STUDIES

Cilt/Volume: IV, Sayı/Issue I, Haziran/June 2024 / E-ISSN: 2791-7770

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE DOLAYLAMALAR ÜZERİNE BİR DENEME

AN ESSAY ON PERIPHRASIS IN TURKISH

Mustafa Levent YENER

Assoc. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Programme of Modern Turkish Language, Çanakkale, Turkey
ORCID: 0000-0001-9313-3862
Email: mlyener@comu.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 28.10.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 20.05.2024

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Dolaylama, Anlam Bilimi, Söz Dizimi, Söz Öbekleri

Keywords: Turkish, Periphrase, Semantics, Syntax Word Groups

Kaynak gösterme/Citation:

Yener, Mustafa L. (2024). "Türkiye Türkçesinde Dolaylamalar Üzerine Bir Deneme". *World Language Studies* (*WLS*), 4 (1): 77-111

Öz

Bir dilin zenginliği onun adlandırma ve kavramlaştırma gücünde yatar. Söz varlığının beslenmesi ve gelişmesi, dilin ifade gücü kazanması sözlüğe katılacak yeni sözcüklerle mümkün olur. Adlandırma ve kavramlaştırma dendiğinde akla ilk gelen sözcüktür ancak sözcük tanım ve kapsamı açısından geniş bir terimdir. Bir adlandırma yapmak için kimi zaman tek bir sözcük yetmez. Bu gibi durumlarda birden çok sözcükten oluşan birleşimlere başvurulur. Bu tip birimler, tamlamalar şeklinde kurulur. Çoğu zaman bu tamlamalar uzlaşımsallık kazanarak sözlük birimleri hâline gelirler. Bunların en yaygın örnekleri birleşik sözcüklerdir. Çok sözcüklü sözlük birimleri birleşik sözcüklerden ibaret değildir. Türkçe dil bilgisi çalışmalarında kalıplaşmış sözler olarak değerlendirilen deyimler, atasözleri, ilişki sözleri, örtmeceler gibi ifadeler, tamlama veya tümce olarak kurularak uzlaşımsallık kazanmış çok sözcüklü sözlük birimleri olarak söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturur. Bunlar arasında araştırmalarda ihmal edilen dolaylamalar da bulunur. Tek bir sözcükle karşılanabilecek bir varlık, olay ya da olgunun birden çok sözcükle karşılanması anlamına gelen dolaylamalar, kalıp sözlerle benzer yapıdadır. Tamlama ya da tümce biçiminde kalıplaşmış sözlük birimleri olan dolaylamalar, diğer kalıp sözlerden anlam bilgisi açısından farklılıklar gösterir. En başta şair ve yazarlar tarafından estetik kaygılarla yaratılmış olsalar da dilin çeşitli katmanlarında anlatıma etkileyicilik katmak, adlandırılan şeyi açıklamak, özelliklerini vurgulamak gibi amaçlarla kullanılırlar. Dolaylamalar, bu bakımdan standard dilde, ağızlarda, toplumun genel yaşam tarzından farklı bir yaşam tarzı benimsemiş katmanlarının dili olan argoda ya da meslek guruplarının özel dilleri olarak kabul edebileceğimiz jargonlarda rastlanabilecek sözlük birimleridir. Dolaylamalar, bunun yanında edebî eserlerde, halk edebiyatı ürünlerinde, yazılı ve görsel basında, örtmecelerde sıkça başvurulan bir anlatım biçimidir. "Dolaylama nedir? Dolaylamaların dilin zenginleğindeki katkısı nedir? Diğer kalıp sözlerden anlam bilgisi açısından farklılıkları nelerdir? Dolaylamalar, edebî eserlerde, halk edebiyatı ürünlerinde, yazılı ve görsel basında, örtmecelerde hangi tip ifade ve örneklerle karşımıza çıkmaktadır?" gibi sorulara yanıt bulmak amacıyla kaleme alınan bu çalışmada çeşitli kaynaklardan derlenen 230 dolaylama yapı, kavram ve dil tabakalaşması açısından incelenerek dolaylamalar hakkında bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır.

Abstract

The richness of a language lies in its denotation and conceptualizing power. Nurturing and developing the vocabulary and gaining the expressive power of the language are possible with new words added to the dictionary. It is the word that comes to mind first when it comes to denotation and conceptualization, but the word is a broad term in terms of definition and scope. Sometimes a single word is not enough for denotation. In such cases, combinations consisting of more than one word are used. These types of units are established as phrases. Most of the time, these phrases become conventional and become lexical units. The most common examples of these are compound words. Multi-word lexemes are not just compound words. Expressions such as idioms, proverbs, relationship words, and euphemisms, which are considered formulaic expressions in Turkish grammar studies, constitute an important part of the vocabulary as multi-word lexical units that have gained conventionality by being formed as phrases or sentences. These include periphrases that are neglected in research. Periphrases, which mean that an entity, event or phenomenon that can be covered with a single word is covered with more than one word, have a similar structure to formulaic words. Periphrases, which are formulaic lexical units in the form of phrases or sentences, differ from other formulaic words in terms of semantics. Although they were primarily created by poets and writers with aesthetic concerns, they are used in various layers of the language for purposes such as adding impressiveness to the expression, explaining the thing named, and emphasizing its features. In this respect, periphrases are lexical units that can be found in standard languages, dialects, slang which is the language of layers of the society that have adopted a lifestyle different from the general lifestyle, or in jargons that we can consider as the special languages of professional groups. In addition, indirections are a form of expression frequently used in literary works, folk literature products, written and visual media, and euphemisms. This study, written with the aim of finding answers to questions such as "What is a paraphrase? What is its contribution to the richness of language? What are the differences in terms of semantics compared to other idiomatic expressions? In literary works, folk literature products, written and visual media, and metaphors, which types of expressions and examples do they appear with?", attempts to classify various figurative language structures, concepts, and language stratifications by examining 230 compiled figures of speech from various sources.

1. GİRİŞ

Dil, insanın kavramlar arasında kurduğu ilişkiyi söze dönüştürmek amacıyla ses, yapı, dizim ve anlam kurallarıyla birbirini tamamlayan simgeleri bir araya getirdiği bir dizgedir. İletişim ve düşündüklerini söze dönüştürme ihtiyacıyla doğmuş bu dizgenin yapı taşı sözcüktür. Sözcük, bir kavram ve bir işitim imgesinden oluşan bir dil ögesidir (Saussure, 1998, s. 111). Bu bakımdan her bir sözcük, bir kavram birimi olarak kabul edilebilir. Kavram "insanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait, kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımların zihinde yer eden yönüdür" (Aksan, 1999, s. 41). Sözcükler, evrenimizdeki soyut ya da somut nesne, varlık, olay, olgu ve durumları zihnimizde kavramlar olarak depolayabilme ve bunları sınıflandırarak düşündüklerimizi ve hissettiklerimizi yer ve zamana bağlı olmaksızın söze dönüştürebilme imkânı sağlarlar.

Dil, bir adlandırma çabası olarak görülebilir. İnsan, düşündüklerini ve hissettiklerini söze dönüştürebilmek için deneyimlerini adlandırmak zorundadır. "Adlandırma, bir nesneyi, belirtmek üzere bir gösterge oluşturmak"tır (Aksan, 2017, s. 76). Her sözcük, bir varlığın, nesnenin, olayın veya olgunun adıdır. Sözcük, bir varlık ya da nesnenin adı olarak dilin söz varlığında yerini alır. Anlatıcı, sözcüğün ses boyutunu duyduğunda işaret ettiği kavramı, kavramı zihninde tasarladığında da ses boyutunu hatırlayarak bunları dil dizgesinin içinde kullanır ve anlamlandırır. Bu iki boyut onun evreni zihninde düzenleyip gerektiğinde de bu evreni söze dönüştürmesini sağlar (Erkman ve Akerson, 2008, s. 117). Her bir sözcük bu bakımdan bir ad birimidir.

İnsanın bireysel ve toplumsal deneyimi arttıkça daha fazla varlık, nesne, olay ve olguyla karşılaşması onun daha fazla adlandırma ve kavramlaştırma yapmasına neden olur. Böylece dilin söz varlığı oluşur ve gelişir. *"*Çağdaş dil biliminde bir bütünce içinde bir işlevi yerine getiren tüm sözcüklerin listesi*"* (Günay, 2018, s. 31) olarak tanımlanan söz varlığını oluşturan sözcüğün sınırlarını çizmek oldukça zordur. Sözcük; ses, biçim, dizim ve anlam açısından farklı tanımları olan bir dil birimidir. En önemli özelliklerinden biri de dildeki anlam yükünü taşımasıdır. "Dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce; içerik" (Vardar, Güz, Huber, Senemoğlu, Öztokat, 2007, s. 18) o birimin anlamıdır. Bu özelliği nedeniyle sözcük, bir anlam birimi olarak da kabul edilir. "Anlamı olan en küçük dilsel birim; dilin birinci eklemlilik düzeyini oluşturan en küçük anlamlı birimlerin her biri; en ufak gösterge" (Vardar ve diğerleri 2007, s. 19-20) olarak tanımlanan anlam birimi, kimi zaman bir ek, kimi zaman dil bilgisi işlevi taşıyan ve ancak bir başka sözcükle birlikte kullanıldıklarında anlamları beliren ilgeç, bağlaç veya adıl gibi bir sözcük olabilir çünkü dilde anlamsız bir birimin

bulunması mantık dışıdır. Bu durumda bir anlam birimi olarak sözcüğün tanımlanması için başka bir terime ihtiyaç duyulur. Sözcük, bir içeriği bulunan, anlatıcının/alıcının zihninde bir tasarım ve çağrışım uyandıran yani bir kavramı karşılayan bağımsız bir birimdir. "Ev, aslan, yürümek" gibi dil birimleri dil dışı dünyadaki bir varlığın veya olayın zihindeki yansıması olan bir kavramı karşılayan sözcüklerdir ve sözlük birimi (Uzun, 2004, s. 54) olarak tanımlandıklarında karmaşa ortadan kalkar. Sözlük birimi, "ev, evi, evden, yürümüş, yürüyor gibi dil bilgisi varyantlarının altında yatan soyut birimleridir. Sözlük birimleri geleneksel olarak sözlüklerde ayrı girişler olarak listelenen birimlerdir" (Crystal, 2008, s. 276). Anlatıcının/alıcının zihninde bir tasarım ve/veya çağrışım oluşturan sözlük birimlerinden türetme veya birleştirme yoluyla yeni sözlük birimleri türetilebilir.

Bir sözlük biriminin anlam özelliklerini dizi ilişkileri belirler. Sözlük birimleri dil içinde kullanılırken başka sözlük birimleriyle dizim ilişkileri kurar; sözlük biriminin anlamdaş, sesteş veya çok anlamlı oluşunu belirlemekte anlatıcıya yol gösteren bu dizisel ilişkilerdir. Sözcüğün anlam ve görevini belirleyen başka bir ilişki tipi de dizim ilişkileridir. "Ayça'nın annesi, çocuklarına bakabilmek için bir mavi yakalı olarak canını dişine takıp gece gündüz çalışıyordu." tümcesinde sözlük birimleri öbekleşmeler oluşturmuştur. Bu öbekleşmeler dizim kurallarına göre sınıflandırıldığında şöyle bir manzara ortaya çıkar: "Ayça'nın annesi" belirtili ad tamlaması, "bakabilmek için" ilgeç öbeği, "bir mavi yakalı olarak" eylemsi öbeği, "bir mavi yakalı" sıfat tamlaması, "canını dişine takıp" eylemsi öbeği ve "bakabilmek" birleşik eylem. Bunlar iki ya da daha çok sözlük biriminin öbekleşmesinden oluşan birimlerin söz dizimi kurallarına göre adlandırılmasıdır. Bu öbekleşmeler geçici adlandırmalar olarak bir kavramı karşılarlar. Tümcede "mavi yakalı" sıfat tamlamasından 'emekçi, işçi', "canını dişine tak-" eylem öbeğinden 'bütün gücünü harcayarak yapmak' ve "gece gündüz" öbeğinden 'aralıksız' anlamları alıcı tarafından çıkarılır. Söz konusu öbekleşmelerin bu bakımdan niteleme, niceleme veya tanımlama amacıyla kurulmuş geçici birer adlandırmadan çok, kalıcı birer adlandırma, dolayısıyla birer sözlük birimi olarak algılandığını gösterir. Bu öbekleşmeler çok sözcüklü anlam birimleri olarak uzlaşımsallaşmış ve anlatıcılar/alıcılar için kalıplaşmış ifadeler hâline gelmişlerdir. Kalıplaşmış sözler başlığı altında değerlendirilen bu sözlük birimleri temelde iki başlıkta incelenir: Deyimler ve atasözleri. Bunların da dışında ikilemeler, dolaylamalar/ periphrase, dualar, beddualar, ilişki sözleri adı verilen kalıplaşmış sözler bulunur. Bu açıdan bakıldığında "canını dişine tak-" deyim, "gece gündüz" ikileme, "mavi yakalı" dolaylama olarak sınıflandırılabilir.

Kalıplaşmış dil birimlerinin belli başlı yapısal özellikleri, (1) kalıplaşmış olarak bulunma, (2) çoğunlukla tümce veya sözcük öbeği dizilişiyle görünme, (3) belirli tümce ve sözcük öbeği türlerinde yer alma ve (4) az sayıda sözcükten oluşma şeklinde sıralanabilir (Gökdayı, 2008, s. 92).

Dolaylamalar da kalıplaşmış olarak bulunan, genellikle sözcük öbeği dizilişiyle görülen, kısa ve etkileyici bir anlatıma sahip sözlük birimleridir. Atasözleri, öğüt veren ve yol gösteren (Aksoy, 1988a, s. 37), deyimlerse soyut anlaşılması ve anlatılması güç durumları somutlaştıran ifadeler olarak tanımlanırlar (Özdemir, 2000, s. 152). İlişki sözleri doğum, ölüm, evlenme, ayrılık, hastalık gibi özel durumlarda duyguları dile getirmek, gündelik yaşamda iletişimi sürdürmek, anlatımı güçlendirmek gibi amaçlarla kullanılan sözlerdir (Gökdayı, 2008, s. 97-98; Özdemir, 2000). Kalıplaşmış sözlerden sayılan dolaylamalar özellikle anlam özellikleri açısından diğerlerinden ayrılır.

"Daha az sözcüğün daha fazla sözcükle değiştirilmesi" (Bussmann, 1996, s. 879); "bir tek sözcükle belirtilebilecek bir kavramı birçok sözcükle anlatma (örn. kısrak yerine dişi at demek)" (Vardar, Güz, Huber, Senemoğlu, & Öztokat, 2007, s. 81); "tek sözcükle ya da çekim ekleriyle belirtilebilecek bir kavramı birden çok sözcükle anlatma" (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011, s. 100) olarak tanımlanan dolaylamalarda "dilsel çeşitlilik, vurgulama veya açıklama amacıyla bir sözcüğün yerini genişletilmiş ve daha renkli bir ifade alır." (Bussmann, 1996, s. 879).

Shavketovna ve Shavkat qizi "*Periphrasis and Figurative Words*" adlı çalışmalarında renkli ve etkileyici anlatımın bir aracı olarak yazılı ve sözlü dilde kullanılan sözler olarak niteledikleri dolaylamaları şu şekilde tanımlarlar:

> "Dil kaynaklarında periphrasis, paraphrase, açımlama, yeniden adlandırma, mecazlı ifade gibi terimlerle anılan dolaylama tanımlarından, dolaylamanın bir sözlük biriminin dış ve iç özelliklerine uygun bir kombinasyon kullanıp tam, ayrıntılı olarak tanımlayarak sanatsal bir biçimde renklendirilmiş bir sözlük birimiyle değiştirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Açıklama, bir nesneyi veya olayı, adını temel özelliklerinin bir açıklamasıyla değiştirerek ifade etmenin bir yoludur" (2023, s. 124).

Kalıplaşmış sözler konusu işlenirken biraz ihmal edilen *dolaylama*lar, edebiyat ve söz sanatları ile ilgili çalışmalarda daha fazla ele alınmıştır. Bahadır Güneş "*Belagatte Söz ve Sözün Uzatılmasına Dair Terimlerin Türkçe ve Batı Kökenli Denklikleri Üzerine*" adlı çalışmasında, dolaylamanın "Bir düşünceyi, olayı ya da duyguyu doğrudan doğruya anlatma yerine başka sözcükler kullanarak anlatma" (Göğüş, Oğuzkan, Önertoy, Ünlü, Koçak, 1998, s. 39)

tanımından yola çıkarak dolaylamanın belagatte sözü etkileyici ve açıklayıcı bir şekilde uzatma sanatı olarak belirlenen ıtnab-ı makbûl ile denk olduğunu söyler (Güneş, 2023, s. 10).

Öncelikle estetik kaygısıyla, edebî eserlerde kullanılıyor olsa da dolaylamalar dilin çeşitli değişkelerinde karşılaşılan bir kullanımdır. Söz varlığının katmanları içinde ölçünlü dilde, ağızlarda, toplumun genelinden farklılaşan tabakalarına özgü dil kullanımı olan argoda karşılaşabileceğimiz dolaylamalar; biçim, anlam ve kullanım amaçları açısından incelendiğinde anlatıcının dolaylama yoluyla tekrar adlandırdığı kavrama yönelik duygu ve tutumlarını yansıtan, yaratıcılığa dayalı kullanımlar olduğu anlaşılır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma için Türk dili sözlükleri, söz varlığı ile ilgili çalışmalar tarafımızdan taranarak dolaylama olarak kabul edilebilecek örnekler derlenmiş ve belirlenen örnekler dizim, anlam ve kavram alanları açısından gruplandırılarak dolaylamalar için temel bir sınıflandırma sunulmuştur.

Çalışmanın evrenini "Derleme Sözlüğü (DS)" (2009), "Büyük Argo Sözlüğü" (Aktunç, 1998), "Türk Argosu" (Devellioğlu, 1980), TDK Güncel Türkçe Sözlük genel ağ sayfası (TDK Sözlükleri, 2020) ve Kubbealtı Sözlüğü (2023) gibi sözlükler, günlük gazete ve dergilerin genel ağ sayfaları oluşturmaktadır.

Taranan çalışmalardaki dolaylama örneklerinden 306 sözlük biriminden oluşan bir veri tabanı oluşturulmuştur. Bu veri tabanındaki sözlük birimlerinin 76 tanesi birleşik eylem ve **fertiği çek-**, **araza kop-**, **kalıbını dinlendir-** gibi eylem öbeklerinden oluşur. İşbu eylem türündeki dolaylamalar, bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Ad türünden 230 sözlük birimi çalışmada değerlendirilmiştir. Bu örneklem dolaylamalarla ilgili manzarayı betimleyebilecek büyüklükte ve kapsamda olmasa da ileride yapılacak çalışmalar için bir model oluşturmak için kullanılmıştır. Yapılacak kapsamlı bir dolaylamalar sözlüğü, bu çalışmanın bulgularını ve sonuçlarını daha da güçlendirecektir.

230 sözlük birimi kendi içerisinde dizim, kavram ve dilin sosyal tabakalaşmasına göre sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Bu yolla dolaylamaların kuruluş biçimleri, kavram alanları ve sosyal tabakalaşma içindeki konumları belirlenmeye çalışılmıştır. Her bir bulgu ayrıca sayısal verilerle değerlendirilmiştir.

Tekrara düşmemek amacıyla kavram alanları ve dil tabakalarıyla ilgili verilerin sayısal olarak ve birkaç örnekle açıklanması tercih edilmiştir.

3. BULGULAR

3. DİZİM ÖZELLİKLERİNE GÖRE DOLAYLAMALAR

Dolaylamalar, en az iki sözcükten oluşan yapılardır. İki sözcüğün birlikte kullanılması, bir dilin dizim kurallarına uygun olarak öbekleşmeler veya tamlamalar kurulmasıyla mümkün olur. "Geleneksel dilbilgisinde iki ya da daha çok sözcüğün dilin kuralları doğrultusunda bir araya gelmesi ile oluşan yapıları belirleyen terim" (İmer ve diğerleri, 2011, s. 237) olan tamlamalar "çocuk pantolonu", "ekşi elma", "buz gibi", "yukarı çıkıp", "balkonu geniş" gibi ad, sıfat, ilgeç, eylemsi ve iyelik öbekleri şeklinde oluşurlar. Bu öbekleri oluşturan sözlük birimleri bir kavramı tanımlama, betimleme veya açıklama gibi amaçlarla bir araya getirilerek geçici adlandırmalar yaparlar. Kullanımda kalıplaşarak, uzlaşımsallık kazanmaları hâlinde kalıcı sözlük birimleri hâline gelirler.

"Bir tek sözcükle belirtilebilecek bir kavramı birçok sözcükle anlatma" (Vardar ve diğerleri, 2007, s. 81) tanımlanan dolaylamalar bu bakımdan tamlamalar veya başka bir deyişle öbekler hâlinde bulunur. Dizim özelliklerine göre dolaylamalar 11 başlıkta incelenebilir:

3.1. BELİRTİLİ AD TAMLAMASI BİÇİMİNDE KURULANLAR:

Allah'ın evi "Cami, mescid, Kâbe" (TDK Sözlükleri, 2020), **Allah'ın kılıcı** "Hâlid bin Velîd" (Fayda., 1997), **Çankaya'nın şişmanı** "Turgut Özal" (Oğuz, 2018, s. 89), **Ege'nin incisi** "İzmir" (T. C. İzmir Valiliği, 2020), **Filenin Sultanları** "A Milli Bayan Voleybol Takımı" (Wikipedia, 2023), **imamın kayığı/ imamkayığı** "tabut" (TDK Sözlükleri, 2020), **Karpatların Maradonası** "Gheorghe Hagi" (Cumhuriyet, 2021), **malın gözü** "kurnaz" (TDK Sözlükleri, 2020), **Potanın Perileri** "A Milli Bαyαn Basketbol Takımı" (NTVSpor, 2022), **şıpın işi** "derhal, çabuk, hemen, çarçabuk" (TDK Sözlükleri, 2020), **Türkiye'nin kalbi** "Ankara" (NTV Tarih, 2010, s. 3), **Varlığın Tacı** "Hz. Muhammed" (Kısakürek, 2009, s. 80).

3.2. BELİRTİSİZ AD TAMLAMASI BİÇİMİNDE KURULANLAR:

Allah kelâmı "Kur'an" (Kubbealtı Lugatı, 2023), **Anafartalar Kahramanı** "Mustafa Kemal Atatürk" (Meydan, 2017), **anne yarısı** "teyze" (TDK Sözlükleri, 2020), **aslan sütü** "rakı" (TDK Sözlükleri, 2020), **aptal kutusu** "televizyon" **Aşıklar Şehri** "Paris" (ÇokOkuyanÇokGezen, 2017), **ata sporu** "güreş" (Kılıç Ş. , 2020), **Avrupa Fatihi** "Galatasaray" (Akşam, 2023), **ayak yolu** "tuvalet" (TDK Sözlükleri, 2020), **baba ocağı** "ev" (TDK Sözlükleri, 2020), **baba yarısı** "amca" (TDK Sözlükleri, 2020), **Barajlar Kralı** "Süleyman Demirel" (Oğuz, 2018, s. 84), **Bayrak Şairi** "Arif Nihat Asya (TRT Haber, 2021), **Bebek Katili** "Abdullah Öcalan" (Sabah, 2023), **bel soğukluğu** "frengi" (TDK Sözlükleri,

2020), **Berlin Duvarı** "Fabio Cannavaro" (Köksal, 2021), **Berlin Panteri** "Turgay Şeren" (Çakar, 2022), **boğuntu yeri** "Kumar oynanan mekân, kahve, kumarhane; olağandan fazla hesap ödemek zorunda kalınan yer" (Aktunç, 1998, s. 60), **bordro mahkûmu** "memur" (TDK Sözlükleri, 2020), **Bosna Kasabı** "Ratko Mladic" (TRT Haber, 2021), **bulgur püskürtmesi** "çıban" (TDK Sözlükleri, 2020), **Cep Herkülü** "Naim Süleymanoğlu" (Vikipedi, Cep Herkülü: Naim Süleymanoğlu, 2023), **cumartesi çocuğu** "piç" (Aktunç, 1998, s. 71), **çapıt hastalığı** "kolera" (TDK Sözlükleri, 2020), **Çöl Aslanı** "Ömer Muhtar" (Vikipedi, 2023), **Dadaşlar diyarı** "Erzurum" (Post Aktüel, 2020), **deniz kurdu** "denizci" (TRT Haber, 2021), **derya kuzusu** "balık" (Laf Sözlük, 2022), **Domates Güzeli** "Ayşen Gruda" (BiyografiInfo, ?), **donyağı** "Soğuk, sevimsiz kimse" (TDK Sözlükleri, 2020), **Ecel Terzisi** "Azrail" (Ospanova, 2014, s. 31; Birsel, 2009., s. 8), **edep yeri** "Penis" (TDK Sözlükleri, 2020), **Efeler Diyarı** "Aydın" (Sabah, Aydın Haberleri, ?), **ekmek kapısı** "iş" (TDK Sözlükleri, 2020), **ev tavuğu** "ev kadını, evli kadın" (Aktunç, 1998, s. 108), **file bekçisi** "kaleci" (TDK Sözlükleri, 2020), **fiyat ayarlaması** "zam" (Üstüner, 2009, s. 169), **Gakkoşlar Diyarı** "Elazığ" (ElazığOnline.com, 2022), **gecikme zammı** "faiz" (Üstüner, 2009, s. 169), **Güller Diyarı** "Isparta" (IspartaBelediyesi, ?), **hayat arkadaşı** "eş" (TDK Sözlükleri, 2020), **hayat kadını** 'fahişe' (TDK Sözlükleri, 2020), **İmralı Canisi** "Abdullah Öcalan" (TamgaTürk, 2022), **it memesi** "çıban" (DS, 2009, s. 2570), **Kâinat Efendisi** "Hz. Muhammed" (Kısakürek, 2009, s. 80), **kaldırım kuşu** "fahişe" (Aktunç, 1998, s. 160), **kamış bayramı** "sevişme" (Aktunç, 1998, s. 162), **kamu diplomasisi** "propaganda" (Say, 2015), **kâr payı** "faiz" (Üstüner, 2009, s. 169), **kedi biciği** "çıban" (DS, 2009, s. 2718), **kedi daşağı** "çıban" (DS, 2009, s. 2718), **kedi memesi** "çıban" (DS, 2009, s. 2718), **kırık dölü** "piç" (DS, 2009, s. 2825), **kudret topu** "gök gürültüsü" (Buğra, 1966, s. 20; Güneri, 2023, s. 814); **kurt lingi** "Koşarcasına yürümek, tırıs" (DS, 2009, s. 3011), **kuş kuyruğu (I)** "çıban" (Derleme Sözlüğü, 2009, s. 3017), **lokman ruhu** "eter" (TDK Sözlükleri, 2020), **Medeniyetler Beşiği** "Mezopotamya" (Hürriyet, 2017), **medeniyet yuları** "kravat" (TDK Sözlükleri, 2020), **memur kebαbı** "simit" (Ekşi Sözlük, 2004), **misafir tohumu** "piç" (Devellioğlu, 1980, s. 185), **muhabbet tellalı** "pezevenk" (TDK Sözlükleri, 2020), **ormanlar kralı** "aslan" (Tübitak Bilim Genç, 2022), **orta malı** "fahişe" (TDK Sözlükleri, 2020), **ölü kuyruğu** "akrep" (DS, 2009, s. 3335), **Ölüm Meleği** "Azrail" (Hürriyet, 2020), **ölüm perisi** "Azrail" (Ospanova, 2014, s. 31; Birsel, 2009., s. 350), **peygamber tavuğu** "kadın" (Kaygılı, 2003, s. 68; Mangır Aksu, 2009, s. 332), **Peygamberler Şehri** "Şanlı Urfa" (UrfaFanatik, 2023), **Sanat Güneşi** "Zeki Müren" (Vikipedi, 2023), **servi altı** "mezar" (Devellioğlu, 1980, s. 139), **Sırp Kasabı** "Radovan Karadziç" (CNNtürk, 2008), **sokak kadını** "fahişe" (TDK Sözlükleri, 2020), **sokak kızı** "fahişe" (TDK Sözlükleri, 2020), **Şark Fatihi**

"Kazım Karabekir Paşa" (Çat, 2019), **şehir banyosu** "genelev", **Şehzadeler Şehri** "Amasya" (Atıcı, 2023), **Tahıl Ambarı** "Konya" (Sözcü, 2020), **tavuk götü (I)** "yara" (DS, 2009, s. 3851), **tilki burnu** "çıban" (DS, 2009, s. 3933), **vatan borcu** "askerlik" (TDK Sözlükleri, 2020), **Vatan Şairi** "Namık Kemal" (Karaduman, 2021).

3.3. SIFAT TAMLAMASI BİÇİMİNDE KURULANLAR:

acı badem "kurnaz, akıllı" (Aktunç, 1998, s. 28), **acı su** "rakı" (Ali, 2017, s. 139), **açıkgöz** "kurnaz" (TDK Sözlükleri, 2020), **âdem baba** "parasız, aç, en kötü durumdaki mahkûm; afyonkeş; hayatta hiçbir şeyi olmayan kimse, yoksul" (Aktunç, 1998, s. 30), **adsız parmak** "penis" (Bingölçe, 2001, s. 23), **ağır ayak** "hamile" (DS, 2009, s. 91), **ağırbaşlı** "ciddi, vakur" (TDK Sözlükleri, 2020), **ağır canlı** "hamile" (DS, 2009, s. 91), **ağır top** "penis" (Bingölçe, 2001, s. 12), **ak sakallı** "yaşlı" (TDK Sözlükleri, 2020), **ala genevir** "yılan" (DS, 2009, s. 187), **ala gücük** (II) "yılan" (DS, 2009, s. 187), **ala tengirek** "yılan" (DS, 2009, s. 201), **Alıcı Melek** "Azrail" (Yurtbaşı, 1996, s. 35), **alt geçit** "tuvalet" (Kılıç Ö. , 2006, s. 9) **altın bilezik** "meslek" (TDK Sözlükleri, 2020); **Altın Boynuz** "Haliç" (HaberTürk, 2022), **Ana Vatan** "Türkiye" (Aydın, 2023), **aşağı mahalle** "genelev" (Devellioğlu, 1980, s. 59), **Atom Karınca** "Rıza Çalımbay" (Vikipedi, 2023), **Ay Yıldızlı Ekip** "Milli Takım" (TRTSpor, 2023), **bacasız sanayi** "turizm" (Sabah, 2023), **Bay Gol** "Osman Arpacıoğlu" (Fenerbahçe, 2021), **beyaz altın** "pamuk" (Karar, Beyaz Altın Çöküşte, 2023), **beyaz cam** "televizyon" (TDK Sözlükleri, 2020), **Beyaz Cennet** "Pamukkale" (Yeni Asır, 2023), **beyaz perde** "sinema" (TDK Sözlükleri, 2020), **beyaz yakalı** "memur, teknisyen, uzman" (TDK Sözlükleri, 2020), **beyaz zehir** "eroin" (TDK Sözlükleri, 2020), **büyük abdest** "dışkı" (TDK Sözlükleri, 2020), **Büyük Kurtarıcı** "Mustafa Kemal Atatürk" (Cumhuriyet, 2021), **Cam Adam** "Gökhan Zan" (Fanatik, 2020), **Çirkin Kral** "Yılmaz Güney" (Karar, 2021), **dar gelirli** "yoksul" (TDK Sözlükleri, 2020), **delikli demir** "tüfek" (TDK Sözlükleri, 2020), **Demir Leydi** "Margaret Thatcher" (Anadolu Ajansı, 2013), **dik sürüngen** "insan" (Buğra, 1979, s. 80; Güneri, 2023, s. 814), **dördüncü kuvvet** "basın, medya" (Erdoğan, 2013), **dört kollu** "tabut" (TDK Sözlükleri, 2020), **ebedî uyku** "ölüm" (TDK Sözlükleri, 2020), **etnik temizlik** "soykırım" (Gazetesi, 2023), **gara gabarcuk** "çıban" (DS, 2009, s. 1918), **güzel ağrı** "verem" (DS, 2009, s. 2243), **hacı anne** "pezevenk" (Aktunç, 1998, s. 130), **iki canlı** "hamile" (TDK Sözlükleri, 2020), **ince ağrı** "verem" (TDK Sözlükleri, 2020), **ince dert** "verem" (DS, 2009, s. 2539), **ince hastalık** "verem" (DS, 2009, s. 2539), **kaba et** "kalça, popo" (TDK Sözlükleri, 2020), **kara çıkın** "ölüm, zatülcenp" (DS, 2009, s. 2642), **kara dam** (I) "mezar" (DS, 2009, s. 2642), **kara deve** "ölüm" (DS, 2009, s. 2643), **kara don** (I) "çocuğu olmayan kadın" (DS, 2009, s. 2643), **kara elmas**

"kömür" (TDK Sözlükleri, 2020), **kara işçi** "gündelikçi, amele" (DS, 2009, s. 2646), **Kara Kartal** "Beşiktaş" (Foto Maç, 2023), **Kara Kıta** "Afrika" (Dünya, 2018), **kara mübarek** "Şirpençe, kan çıbanı" (DS, 2009, s. 2652), **Karaoğlan** "Bülent Ecevit" (Yeniçağ, 2020), **kara taban** "yara" (II) (DS, 2009, s. 2654), **kara tırnak** "atmaca" (DS, 2009, s. 2654), **kara yol** "ölüm" (DS, 2009, s. 2656), **kara yüzlü** "suçlu, günahkâr" (TDK Sözlükleri, 2020), **karayatalığ** "tifo" (DS, 2009, s. 2655), **kırmızı fener** "genelev" (Aktunç, 1998, s. 182), **Kızıl gezegen** "Mars" (Zubrin, 2016), **Kızıl Sultan** "II. Abdülhamid" (Turan, 2016), **Kızılbaş** "Şii, Alevi" (TDK Sözlükleri, 2020), **kızılca kıyamet** "kavga" (TDK Sözlükleri, 2020), **kiralık nazenin** "fahişe" (Çığıraçan, 1945, s. 275), **kirli paçavra** "kolera" (DS, 2009, s. 2881), **kötü yara** "firengi, cüzzam" (DS, 2009, s. 2984), **küçük abdest** "çiş" (TDK Sözlükleri, 2020), **mavi bereli** "komando" (CNNTürk, 2021), **Mega Star** "Tarkan" (HaberlerCom, 2022), **meşin yuvarlak** "top" (TDK Sözlükleri, 2020), **Millî Şef** "İsmet İnönü" (Bozkurt, 2011), **Minik Serçe** "Sezen Aksu" (Hürriyet, 2022), **Netekim Paşa** "Kenan Evren" (Cumalı, 2001), **On İki Dev Adαm** "A Millî Basketbol Takımı" (NTV, 2023), **Sarı Fırtına** "Metin Tekin" (Hürriyet, 2017), **Sarı Kanarya** "Fenerbahçe" (Aktan, 2021), **sihirli kutu** "televizyon" (PSY, 2013), **Süper star** "Ajda Pekkan" (Vikipedi, 2023), **Şeriat Dede** "Temel Karamollaoğlu" (Beki, 2018), **Taçsız Kral** "Metin Oktay" (Vikipedi, 2023), **tahta at** "tabut" (Kısakürek, 2009, s. 148), **tahtalıköy** "mezarlık, gömütlük, kabristan" (TDK Sözlükleri, 2020), **Taş Bebek** "Gönül Yazar" (Hürriyet, 2019), **Ulu Önder** "Mustafa Kemal Atatürk", **uzun böcü/ uzun gelin/ uzun oğlan** "yılan" (DS, 2009, s. 4055), **üç harfli** "cin" (Milliyet, ?), **vatani görev** "askerlik" (TDK Sözlükleri, 2020), **yavru kurt** "izci" (TDK Sözlükleri, 2020), **yavru vatan** "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" (Egemenlik, 2022), **yedi tepeli şehir** "İstanbul" (Tarım Kütüphanesi, 2022), **yedinci sanat** "sinema" (Milliyet, 2021), **yiyici yara** "kanser" (Koç, 2010, s. 94), **yüznumara** "tuvalet" (TDK Sözlükleri, 2020).

3.4. KARMA TAMLAMA BİÇİMİNDE KURULANLAR:

Güzel Atlar Ülkesi "Kapadokya" (Alkan, 2023), **on bir ayın sultanı** "Ramazan" (Babaeski Gündem, 2021).

3.5. İYELİK ÖBEĞİ BİÇİMİNDE KURULANLAR:

adı bellisiz "verem" (DS, 2009, s. 66), **adı yaman** "yara" (DS, 2009, s. 67), **ağzı kara** "boşboğaz, geveze, dedikoducu" (DS, 2009, s. 116), **ayağı ağır** "hamile" (DS, 2009, s. 398), **beyni soğuk** "insan içine karışmayan , yabanıl" (Baykurt, 2004, s. 50), **dini bütün** "inançlı, dindar" (TDK Sözlükleri, 2020), **dini eğri** "kâğıt oyununda papaz" (Parlakpınar, 2023, s. 78), **eli bayraklı** "şirret, edepsiz, kavgacı (kimse)" (TDK Sözlükleri, 2020), **kafası dumanlı**

"Sarhoş" (TDK Sözlükleri, 2020), **ölüsü kandilli/ kınalı/ şamdanlı** "soysuz, cibilliyetsiz" (Devellioğlu, 1980, s. 128), **özü kara** "soysuz" (DS, 2009, s. 3375), **perdesi sıyrık/yırtık** "utanmaz, arlanmaz (kimse)" (TDK Sözlükleri, 2020), **tersi bozuk** "ishal" (Güngör, 2006, s. 89), **tıkızı kırık** "kör" (Derleme Sözlüğü, 2009, s. 3913).

3.6. YÖNELME ÖBEĞİ BİÇİMİNDE KURULANLAR:

cana yakın "sevimli, sempatik" (TDK Sözlükleri, 2020).

3.7. TEKRAR ÖBEĞİ BİÇİMİNDE KURULANLAR:

aylı günlü "Hamile" (DS, 2009, s. 425).

3.8. EYLEMSİ ÖBEĞİ BİÇİMİNDE KURULANLAR:

adı batası "kemik veremi, sıraca" (DS, 2009, s. 65), **adı batasıca** "yara" (DS, 2009, s. 65-66), **ahmakıslatan** "yağmur" (TDK Sözlükleri, 2020), **anadan doğma** "çırılçıplak" (TDK Sözlükleri, 2020), **Can Alıcı** "Azrail" (DS, 2009, s. 854), **çarık çıkartmaz** "kolera" (DS, 2009, s. 1081), **çifte kavrulmuş** "deneyimli, olgun (kimse)" (Aktunç, 1998, s. 80), **iç sürme** "ishal" (TDK Sözlükleri, 2020), **ileri gelen** "saygın" (TDK Sözlükleri, 2020), **sonradan görme** "görgüsüz" (TDK Sözlükleri, 2020), **yüz kızartıcı** "ahlâksız, müstehcen, utandıran" (TDK Sözlükleri, 2020).

3.9. FARSÇA TAMLAMA BİÇİMİNDE KURULANLAR:

cins-i latif "kadın" (TDK Sözlükleri, 2020), **Ümmet-i Muhammed** "Müslümanlar" (Kubbealtı Lugatı, 2023).

3.10. TÜMCE BİÇİMİNDE KURULANLAR:

adını eller alsın "yara" (Koç, 2010, s. 9), **dokunmabana** "kanser" (Koç, 2010, s. 12), **incitmebeni** "kanser" (Koç, 2010, s. 14), **iyi saatte olsunlar** "cin" (TDK Sözlükleri, 2020), **vurdumduymaz** "umursamaz" (TDK Sözlükleri, 2020).

4. KAVRAM ALANLARINA GÖRE DOLAYLAMALAR

Sözcükler gibi birer kavram birimi olan dolaylamalar, kavram alanlarına göre dolaylamalar, 27 başlık altında toplanır:

4.1 AKRABALIK VE TOPLUMSAL İLİŞKİLER KAVRAM ALANI:

anne yarısı "teyze" (TDK Sözlükleri, 2020), **baba ocağı** "ev" (TDK Sözlükleri, 2020), **baba yarısı** "amca" (TDK Sözlükleri, 2020), **cumartesi çocuğu** "piç" (Aktunç, 1998, s. 71),

hayat arkadaşı "eş" (TDK Sözlükleri, 2020), **kırık dölü** "piç" (Derleme Sözlüğü, 2009, s. 2825), **misafir tohumu** "piç" (Devellioğlu, 1980, s. 185).

4.2 BİTKİLER KAVRAM ALANI:

beyaz altın "pamuk" (Karar, 2023).

4.3. CİNSELLİK VE CİNSİYET KAVRAM ALANI:

ağır ayak "hamile" (DS, 2009, s. 91), **ağır canlı** "hamile" (DS, 2009, s. 91), **ayağı ağır** "hamile" (DS, 2009, s. 398), **aylı günlü** "hamile" (DS, 2009, s. 425), **cins-i latif** "kadın" (TDK Sözlükleri, 2020), **ev tavuğu** "ev kadını, evli kadın" (Aktunç, 1998, s. 108), **iki canlı** "hamile" (TDK Sözlükleri, 2020), **kamış bayramı** "sevişme" (Aktunç, 1998, s. 162), **kara don** (I) "çocuğu olmayan kadın" (DS, 2009, s. 2643), **kırmızı fener** "genelev" (Aktunç, 1998, s. 182), **peygamber tavuğu** "kadın" (Kaygılı, 2003, s. 68; Mangır Aksu, 2009, s. 332), **yüz kızartıcı** "ahlâksız, müstehcen" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.4. DİN VE İNANÇ KAVRAM ALANI:

Alıcı Melek "Azrail" (Yurtbaşı, 1996, s. 35), **Allah Kelâmı** "Kur'an" (Kubbealtı Lugatı, 2023), **Allah'ın evi** "Cami, mescid, Kâbe" (TDK Sözlükleri, 2020), **Can Alıcı** "Azrail" (Derleme Sözlüğü, 2009, s. 854), **dini bütün** "inançlı, dindar" " (TDK Sözlükleri, 2020), **Ecel Terzisi** "Azrail" (Ospanova, 2014, s. 31; Birsel, 2009., s. 8), **iyi saatte olsunlar** "cin" (TDK Sözlükleri, 2020), **Kâinat Efendisi** "Hz. Muhammed" (Kısakürek, 2009, s. 80), **kara yüzlü** "suçlu, günahkâr" " (TDK Sözlükleri, 2020), **Kızılbaş** "Şii, Alevi" (TDK Sözlükleri, 2020), **on bir ayın sultanı** "Ramazan" (Babaeski Gündem, 2021), **Ölüm Meleği** "Azrail" (Hürriyet, 2020), **ölüm perisi** "Azrail" (Ospanova, 2014, s. 31; Birsel, 2009., s. 350), **üç harfli** "cin" (Milliyet, ?), **Varlığın tacı** "Hz. Muhammed" (Kısakürek, 2009, s. 80), **vatan borcu** "askerlik" (TDK Sözlükleri, 2020), **vatani görev** "askerlik" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.5. BOŞALTIM KAVRAM ALANI:

büyük abdest "dışkı" (TDK Sözlükleri, 2020), **küçük abdest** "çiş" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.6. DOĞA VE DOĞA OLAYLARI KAVRAM ALANI:

ahmakıslatan "yağmur" (TDK Sözlükleri, 2020), **kudret topu** "gök gürültüsü" (Buğra, 1966, s. 20; Güneri, 2023, s. 814).

4.7. DURUM/ NİTELİK KAVRAM ALANI:

şıpın işi "derhal, çabuk, hemen, çarçabuk" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.8. EKONOMİ KAVRAM ALANI:

dar gelirli "yoksul" (TDK Sözlükleri, 2020), **fiyat ayarlaması** "zam" (Üstüner, 2009, s. 169), **gecikme zammı** "faiz" (Üstüner, 2009, s. 169), **kâr payı** "faiz" (Üstüner, 2009, s. 169).

4.9. EŞYA KAVRAM ALANI:

beyaz cam "televizyon" (TDK Sözlükleri, 2020), **sihirli kutu** "televizyon" (PSY, 2013), **aptal kutusu** "televizyon" (Milliyet, 2015).

4.10. GİYİM, KUŞAM, AKSESUAR KAVRAM ALANI:

medeniyet yuları "kravat" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.11. HASTALIKLAR KAVRAM ALANI:

adı batası "kemik veremi, sıraca" (DS, 2009, s. 65), **adı batasıca** "yara" (DS, 2009, s. 65-66), **adı bellisiz** "verem" (DS, 2009, s. 66)**, adı yaman** "yara" (DS, 2009, s. 67), **adını eller alsın** "yara" (Koç, 2010, s. 9), **bel soğukluğu** "frengi" (TDK Sözlükleri, 2020), **çapıt hastalığı** "kolera" (TDK Sözlükleri, 2020), **çarık çıkartmaz** "kolera" (DS, 2009, s. 1081), **dokunmabana** "kanser" (Koç, 2010, s. 12), gara gabarcuk "çıban", **gara gabarcuk** "çıban" (DS, 2009, s. 1918), **güzelağrı** "verem" (DS, 2009, s. 2243), **iç sürme** "ishal" (TDK Sözlükleri, 2020), **ince ağrı** "verem" (TDK Sözlükleri, 2020), **ince dert** "verem" (DS, 2009, s. 2539), **ince hastalık** "verem" (DS, 2009, s. 2539), **incitmebeni** "kanser" (Koç, 2010, s. 14), **it memesi** "çıban" (DS, 2009, s. 2570), **kara çıkın** "ölüm, zatülcenp" (DS, 2009, s. 2642), **kara mübarek** "Şirpençe, kan çıbanı" (DS, 2009, s. 2652), **kara taban** "yara" (II) (DS, 2009, s. 2654), **karayatalığ** "tifo" (DS, 2009, s. 2655), **kedi biciği** "çıban" (DS, 2009, s. 2718), **kedi daşağı** "çıban" (DS, 2009, s. 2718), **kedi memesi** "çıban" (DS, 2009, s. 2718), **kirli paçavra** "kolera" (DS, 2009, s. 2881), **kötü yara** "firengi, cüzzam" (DS, 2009, s. 2984), **kuş kuyruğu (I)** "çıban" (DS, 2009, s. 3017), **tavuk götü (I)** "yara" (DS, 2009, s. 3851), **tersi bozuk** "ishal" (Güngör, 2006, s. 89), **tıkızı kırık** "kör" (DS, 2009, s. 3913), **tilki burnu** "çıban" (DS, 2009, s. 3933), **yiyici yara** "kanser" (Koç, 2010, s. 94).

4.12. HAYVANLAR KAVRAM ALANI:

ala genevir "yılan" (DS, 2009, s. 187), **ala gücük** (II) "yılan" (DS, 2009, s. 187), **ala tengirek** "yılan" (DS, 2009, s. 201), **derya kuzusu** "balık" (Laf Sözlük, 2022), **kara tırnak**

"atmaca" (DS, 2009, s. 2654), **ormanlar kralı** "aslan" (Tübitak Bilim Genç, 2022), **ölü kuyruğu** "akrep" (DS, 2009, s. 3335), **uzun böcü/ uzun gelin/ uzun oğlan** "yılan" (DS, 2009, s. 4055).

4.13. İNSAN KİŞİLİK VE BEDEN ÖZELLİKLERİ KAVRAM ALANI:

acı badem "kurnaz, akıllı" (Aktunç, 1998, s. 28), **açıkgöz** "kurnaz" (TDK Sözlükleri, 2020), **âdem baba** "parasız, aç, en kötü durumdaki mahkûm; afyonkeş; hayatta hiçbir şeyi olmayan kimse, yoksul" (Aktunç, 1998, s. 30), **ağırbaşlı** "ciddi, vakur" (TDK Sözlükleri, 2020), **ağzı kara** "boşboğaz, geveze, dedikoducu" (DS, 2009, s. 116), **ak sakallı** "yaşlı" (TDK Sözlükleri, 2020), **anadan doğma** "çırılçıplak" (TDK Sözlükleri, 2020), **beyni soğuk** "insan içine karışmayan , yabanıl" (Baykurt, 2004, s. 50), **cana yakın** "sevimli, sempatik" (TDK Sözlükleri, 2020), **çifte kavrulmuş** "deneyimli, olgun (kimse)" (Aktunç, 1998, s. 80), **dik sürüngen** "insan" (Buğra, 1979, s. 80; Güneri, 2023, s. 814), **donyağı** "Soğuk, sevimsiz kimse" (TDK Sözlükleri, 2020), **eli bayraklı** "şirret, edepsiz, kavgacı (kimse)" (TDK Sözlükleri, 2020), **ileri gelen** "saygın" (TDK Sözlükleri, 2020), **kafası dumanlı** "Sarhoş" (TDK Sözlükleri, 2020), **kurt lingi** "Koşarcasına yürümek, tırıs" (DS, 2009, s. 3011), **malın gözü** "kurnaz" (TDK Sözlükleri, 2020), **ölüsü kandilli/ kınalı/ şamdanlı** "soysuz, cibilliyetsiz" (Devellioğlu, 1980, s. 128), **özü kara** "soysuz" (DS, 2009, s. 3375), **perdesi sıyrık/yırtık** "utanmaz, arlanmaz (kimse)" (TDK Sözlükleri, 2020), **sonradan görme** "görgüsüz" (TDK Sözlükleri, 2020), **vurdumduymaz** "umursamaz" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.14. KİMYA KAVRAM ALANI:

lokman ruhu "eter" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.15. MESLEK, UĞRAŞ KAVRAM ALANI:

altın bilezik "meslek" (TDK Sözlükleri, 2020), **bacasız sanayi** "turizm" (Sabah, 2023), **dördüncü kuvvet** "basın, medya" (Erdoğan, 2013), **beyaz yakalı** "memur, teknisyen, uzman" (TDK Sözlükleri, 2020), **bordro mahkûmu** "memur" (TDK Sözlükleri, 2020), **deniz kurdu** "denizci" (TRT Haber, 2021), **ekmek kapısı** "iş" (TDK Sözlükleri, 2020), **file bekçisi** "kaleci" (TDK Sözlükleri, 2020), **hacı anne** "pezevenk" (Aktunç, 1998, s. 130), **kaldırım kuşu** "fahişe" (Aktunç, 1998, s. 160), **kara işçi** "gündelikçi, amele" (DS, 2009, s. 2646), **kiralık nazenin** "fahişe" (Çığıraçan, 1945, s. 275), **mavi bereli** "komando" (CNNTürk, 2021), **muhabbet tellalı** "pezevenk" (TDK Sözlükleri, 2020), **orta malı** "fahişe" (TDK Sözlükleri, 2020), **sokak kadını** "fahişe" (TDK Sözlükleri, 2020), **sokak kızı** "fahişe" (TDK Sözlükleri, 2020), **yavru kurt** "izci" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.16. OLAY, OLGU KAVRAM ALANI:

kızılca kıyamet "kavga" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.17. ORGAN ADLARI KAVRAM ALANI:

kaba et "kalça, popo" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.18. OYUN, EĞLENCE KAVRAM ALANI:

dini eğri "kâğıt oyununda papaz" (Parlakpınar, 2023, s. 78).

4.19. ÖLÜM KAVRAM ALANI:

dört kollu "tabut" (TDK Sözlükleri, 2020), **ebedî uyku** "ölüm" (TDK Sözlükleri, 2020), **imamın kayığı/ imamkayığı** "tabut" (TDK Sözlükleri, 2020), **kara dam (I)** "mezar" (DS, 2009, s. 2642), **kara deve** "ölüm" (DS, 2009, s. 2643), **kara yol** "ölüm" (DS, 2009, s. 2656), **servi altı** "mezar" (Devellioğlu, 1980, s. 139), **tahta at** "tabut" (Kısakürek, 2009, s. 148), **tahtalıköy** "mezarlık, gömütlük, kabristan" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.20. SANAT KAVRAM ALANI:

beyaz perde "sinema" (TDK Sözlükleri, 2020), **Çirkin Kral** "Yılmaz Güney" (Karar, 2021), **Domates Güzeli** "Ayşen Gruda" (BiyografiInfo, ?), **Mega Star** "Tarkan" (HaberlerCom, 2022), **Minik Serçe** "Sezen Aksu" (Hürriyet, 2022), **Sanat Güneşi** "Zeki Müren" (Vikipedi, 2023), **Süper star** "Ajda Pekkan" (Vikipedi, 2023), **Taş Bebek** "Gönül Yazar" (Hürriyet, 2019), **Vatan Şairi** "Namık Kemal" (Karaduman, 2021), **yedinci sanat** "sinema" (Milliyet, 2021).

4.21. SAVAŞ, SİYASET KAVRAM ALANI:

Bebek Katili "Abdullah Öcalan" (Sabah, 2023), **Bosna Kasabı** "Ratko Mladic" (TRTHaber, 2021), **Büyük Kurtarıcı** "Mustafa Kemal Atatürk" (Cumhuriyet, 2021), **Çankaya'nın şişmanı** "Turgut Özal" (Oğuz, 2018, s. 89), **Çöl Aslanı** "Ömer Muhtar" (Vikipedi, 2023), **Demir Leydi** "Margaret Thatcher" (Anadolu Ajansı, 2013), **etnik temizlik** "soykırım" (Gazetesi, 2023), **İmralı Canisi** "Abdullah Öcalan" (TamgaTürk, 2022), **Karaoğlan** "Bülent Ecevit" (Yeniçağ, 2020), **kamu diplomasisi** "propaganda" (Say, 2015), **Kızıl Sultan** "II. Abdülhamid" (Turan, 2016), **Millî Şef** "İsmet İnönü" (Bozkurt, 2011), **Netekim Paşa** "Kenan Evren" (Cumalı, 2001), **Sırp Kasabı** "Radovan Karadziç" (CNNtürk, 2008), **Şark Fatihi** "Kazım Karabekir Paşa" (Çat, 2019), **Şeriat Dede** "Temel Karamollaoğlu" (Beki, 2018), **Ulu Önder** "Mustafa Kemal Atatürk".

4.22. SİLAHLAR KAVRAM ALANI:

delikli demir "tüfek" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.23. SPOR KAVRAM ALANI:

ata sporu "güreş" (Kılıç Ş. , 2020), **Atom Karınca** "Rıza Çalımbay" (Vikipedi, 2023), **Avrupa Fatihi** "Galatasaray" (Akşam, 2023), **Ay Yıldızlı Ekip** "Milli Takım" (TRTSpor, 2023), **Bay Gol** "Osman Arpacıoğlu" (Fenerbahçe, 2021), **Berlin Duvarı** "Fabio Cannavaro" (Köksal, 2021), **Berlin Panteri** "Turgay Şeren" (Çakar, 2022), **Cam Adam** "Gökhan Zan" (Fanatik, 2020), **Cep Herkülü** "Naim Süleymanoğlu" (Vikipedi, 2023), **Filenin Sultanları** "A Milli Bayan Voleybol Takımı" (Wikipedia, 2023), **Karpatların Maradonası** "Gheorghe Hagi" (Cumhuriyet, 2021), **meşin yuvarlak** "top" (TDK Sözlükleri, 2020), **On İki Dev Adαm** "A Millî Basketbol Takımı" (NTV, 2023), **Potαnın Perileri** "A Milli Bαyαn Basketbol Takımı" (NTVSpor, 2022), **Sarı Fırtına** "Metin Tekin" (Hürriyet, 2017), **Sarı Kanarya** "Fenerbahçe" (Aktan, 2021), **Taçsız Kral** "Metin Oktay" (Vikipedi, 2023), **Kara Kartal** "Beşiktaş" (Foto Maç, 2023).

4.24. GEZEGEN, KITA, ŞEHİR, ÜLKE KAVRAM ALANI:

Altın Boynuz "Haliç" (HaberTürk, 2022), **Ana Vatan** "Türkiye" (Aydın, 2023), **Aşıklar Şehri** "Paris" (ÇokOkuyanÇokGezen, 2017), **Beyaz Cennet** "Pamukkale" (YeniAsır, 2023), **Dadaşlar diyarı** "Erzurum" (PostAktüel, 2020), **Efeler Diyarı** "Aydın" (Sabah, Aydın Haberleri, ?), **Ege'nin incisi** "İzmir" (T. C. İzmir Valiliği, 2020), **Gakkoşlar Diyarı** "Elazığ" (ElazığOnline.com, 2022), **Güller Diyarı** "Isparta" (IspartaBelediyesi, ?), **Güzel Atlar Ülkesi** "Kapadokya" (Alkan, 2023), **Kara Kıta** "Afrika" (Dünya, 2018), **Kızıl gezegen** "Mars" (Zubrin, 2016), **Medeniyetler Beşiği** "Mezopotomya" (Hürriyet, 2017), **Peygamberler Şehri** "Şanlı Urfa" (UrfaFanatik, 2023), **Şehzadeler Şehri** "Amasya" (Atıcı, 2023), **Tahıl Ambarı** "Konya" (Sözcü, 2020), **Türkiye'nin kalbi** "Ankara" (NTVTarih, 2010, s. 3), **yavru vatan** "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" (Egemenlik, 2022), **yedi tepeli şehir** "İstanbul" (Tarım Kütüphanesi, 2022).

4.25. TOPLULUK KAVRAM ALANI:

Ümmet-i Muhammed "Müslümanlar" (Kubbealtı Lugatı, 2023).

4.26. YER KAVRAM ALANI:

yüznumara "tuvalet" (TDK Sözlükleri, 2020).

4.27. YİYECEK, İÇECEK KAVRAM ALANI:

acı su "rakı" (Ali, 2017, s. 139), **aslan sütü** (TDK Sözlükleri, 2020) "rakı", **memur kebαbı** "simit" (EkşiSözlük, 2004).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

İncelenen 230 dolaylama için sayısal veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1 *Dizim Özelliklerine Göre Dolaylamalar*

Tamlama Türü	Adet
Sıfat Tamlaması	101
Belirtisiz Ad Tamlaması	78
İyelik Öbeği	16
Belirtili Ad Tamlaması	12
Eylemsi Öbeği	12
Tümce	5
Farsça Ad Tamlaması	2
Karma Tamlama	2
Tekrar Öbeği	1
Yaklaşma Öbeği	1
TOPLAM	230

Dolaylamalar dizim özelliklerine göre sınıflandırıldıklarında dolaylamaların %43,9'unun sıfat tamlaması biçiminde kurulduğu görülür. Dilin en önemli işlevlerinden biri kavramlaştırmadır. Anlatıcı/alıcı dış dünyadaki gerçekleri göstergeye bağlayarak bunları benzer ve farklı yönlerini çözümleyerek zihninde tasarım ve/veya çağrışımlar haline dönüştürür. Daha sonra kavramlaştırdığı bu dil dışı gerçekleri belirleyici özelliklerine göre "canlı, cansız, bitki, hayvan" gibi bir sınıflandırmaya tabi tutar. Her biri kendi içinde alt sınıflara bölünebilecek bu genel kavramlar "kedi, masa, elma, kırlangıç" gibi daha özel kavramların toplamıdır.

Anlatıcı, herhangi bir duygu veya düşünceyi söze dönüştüreceği zaman bu kavramları kullanır. İletinin ve bağlamın gereklerine göre bu kavramların özeliklerini söyleyerek benzerlerinden ayırmak amacıyla kavramları özelleştirmek veya genelleştirmek isteyebilir. Örneğin "Derin, **elma** yedi." tümcesinde "elma" dil dışı dünyadaki herhangi bir "elma"dır. Aynı tümce, "Derin, **yeşil elma** yedi." şeklinde kurulduğunda "elma", rengi yönünden bağlamdaki diğer "elma"lardan ayrılır ve özelleştirilir. "Derin **üç elma** yedi." şeklinde kurulan

bir tümcede ise "elma" sayısı açısından özelleştirilir. Bu bakımdan sıfat şu şekilde tanımlanabilir:

> "Anlamsal olarak genelde, tümce içerisinde bir ad ile ifade edilen varlığı, daha belirgin bir şekilde, sınırlandırarak niteler veya belirtir. Bu niteleme veya belirtme sayesinde varlık, tek bir özelliği (renk, boyut; yer gibi) ile ön plana çıkarılarak ifade edilmiş olur (kırmızı balon, şu adam gibi)" (Çetinkaya, 2019, s. 74).

Sıfatlar, anlatıcının varlıklara karşı duygu ve tutumlarını da yansıtır. Varlıklara karşı takındığı olumlu ya da olumsuz tutumlar anlatıcının kullandığı sıfatlardan çıkarılabilir. "**beyaz** ev," "**güzel** ev," "**çirkin** ev" betimlemelerinde kullanılan "beyaz, güzel, çirkin" sıfatları anlatıcının ev hakkındaki yorumlarını yansıtır. "Beyaz" sıfatı varlığa nesnel bir yaklaşımı gösterir ancak "güzel, çirkin" niteleyicileri anlatıcının "ev" hakkındaki öznel/ duygusal görüş ve tutumlarını yansıtır. Bu bakımdan sıfatlar şu şekilde değerlendirilebilir:

> "1. Nesnel olanlar: dişi, erkek, evli, bekâr, üç, beş….
>
> 2. Duygusal olanlar: acıklı, gülünç, dokunaklı…
>
> 3. Değerlendirici olanlar:
>
> a. Değer Bilimsel Olmayanlar: büyük, küçük, uzak, yakın…
>
> b. Değer Bilimsel Olanlar: iyi, güzel, kötü, çirkin..." (Kıran ve Kıran, 2013, s. 234-234).

> "Dolaylama, bir sözcüğü dış ve iç özelliklerine uygun bir kombinasyon kullanarak tam, ayrıntılı olarak tanımlayıp bir sözlük biriminin sanatsal bir şekilde renklendirilmiş bir sözcük grubuyla değiştirilmesidir. Bir adlandırma olarak dolaylamalar yalnızca nesneyi tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda anlatıcının nesneye karşı duygu ve düşünce tutumunu da ifade eder" (Shavketovna ve Shavkat qizi, 2023, s. 124).

Dolaylamaların bu özellikleri göz önünde tutulduğunda, anlatıcının duygu ve düşüncelerini, bir varlık hakkındaki tutumlarını özellikle sıfatlarla yansıtması doğaldır. Bu nedenle dolaylamaların büyük bir bölümü sıfat tamlaması biçiminde kalıplaşmış sözlük birimlerdir. Bir başka açıdan sıfat tamlamaları, betimleyici anlatımlarda sıkça kullanılır. Varlıkların ayırt edici, açıklayıcı özellikleri sıfatlarla vurgulanarak alıcının zihninde varlığın tasarımı güçlendirilmeye çalışılır.

"Ak sakal-: bilge, yaşlı" dolaylamasında sakalın niteliği "ak" sıfatıyla vurgulanmıştır. "Ak" sözcüğü soyut bir kavram alanında "temizlik, saflık, yücelik; yaşlı, deneyimli olma" gibi

çağrışımlar uyandırır. Bu nedenle bilge kişi dolaylama yoluyla karşılanırken deneyimin sembolü olan "sakal" bu sıfatla nitelenerek alıcıda "temizlik, saflık, yücelik; yaşlılık ve deneyim" imgeleri oluşturulmuştur. Özellikle siyaset, sanat, askerlik, spor gibi alanlarda öne çıkarak toplumun hayranlığını kazanmış kimselerin adları yerine kullanılan dolaylamalarda onların öne çıkan özellikleri, kullanılan sıfatlarla vurgulanır. Sakatlıklarıyla dikkati çeken futbolcu Gökhan Zan için lakap olarak kullanılan "Cam Adam" dolaylamasında kırılganlığı temsil eden "cam" sözcüğü sıfat olarak kullanılır. Bu sıfat, ünlü futbolcuya sürekli sakatlanması ile camın kırılganlığı arasında bir benzerlik ilişkisi kurularak yakıştırılmıştır. Gökhan Zan adı yerine kullanılan "Cam Adam" dolaylaması, anlatıcının bu futbolcu hakkındaki düşünce ve algısını yansıtır. Yine toplum tarafından saygı duyulan Mustafa Kemal Atatürk için kullanılan "Büyük Kurtarıcı" ve "Ulu Önder" dolaylamalarında "büyük" ve "ulu" sıfatları değerlendirici ve öznel sıfatlardandır. Bu şekilde Mustafa Kemal Atatürk'ü tanımlayan anlatıcının Atatürk'ü nasıl gördüğü belirlenmiş olur. Meslek, iş kavramını karşılayan "altın bilezik" dolaylamasında "altın" kavramının "yüksek maddî değeri" nedeniyle kullanılmıştır. Bu şekilde meslek ve işin maddî değeri ve önemi vurgulanmış olur. Kimi zaman kullanılan sıfatlar anlatılan kavramı tam tersi biçimde algılatmak için kullanılır. Özellikle kötü çağrışımı olan ölüm, hastalık, cinsellik gibi kavram alanlarındaki sözcüklerin etkisini azaltmak için oluşturulan örtmecelerde kullanılan dolaylamalardaki sıfatlar olumlu çağrışımlara sahiptir. Örneğin verem için kullanılan "güzel ağrı, ince ağrı, ince dert, ince hastalık" gibi dolaylamalarda kullanılan "güzel ve ince" sıfatları, "ağrı, dert, hastalık" kavramlarının olumsuz duygu değerini hafifletmektedir. Kötü çağrışımı bulunan kavramlardaki bu çağrışımların etkisini vurgulamak amacıyla sıfatlar kullanılır. "Mezar" sözcüğünün duygu değeri olumsuzdur. Bu olumsuzluğu vurgulamak amacıyla kullanılan "kara dam" dolaylamasındaki "kara" sıfatı olumsuz duygu değerini vurgular.

Sözcüklerle resim çizme olarak tanımlanabilecek betimlemelerin temel unsuru niteleyici sözcüklerdir. Sıfatlar bu anlamda kavramın açıklanması ve alıcının gözünde canlanması amacıyla dolaylamalarda kullanılmıştır. "Tabut" sözcüğünün yerine kullanılan "dört kollu" dolaylaması tabutun taşınması için kullanılan dört kolu olan aracı betimler. "Hamile" anlamında kullanılan "iki canlı" dolaylaması hamile kadının hem kendisinin hem de taşıdığı bebeğinin canını bir bedende bulundurduğunu vurgular. "Top" için kullanılan "meşin yuvarlak" topun yapıldığı malzeme ve biçimini alıcının zihninde canlandırmak için oluşturulmuştur. Yine Beşiktaşlı futbolcu Metin Tekin için kullanılan "Sarı Fırtına" dolaylamasındaki "sarı" sıfatı futbolcunun sarışın oluşuna vurgudur.

Öyleyse sıfat tamlaması biçiminde kalıplaşan dolaylamalarda sıfatlar kavramın fizik özelliklerini betimlemek, anlatıcının kavram üzerindeki duygu ve düşüncelerini vurgulamak veya alıcının kavramı algılayışını yönlendirmek için kullanılmıştır.

Dolaylamalarda en sık görülen ikinci kuruluş biçimi belirtisiz ad tamlamalarıdır. "İyelik bağlantısı ile biribirine bağlanmış iki veya daha çok isimden oluşan tamlama" (Korkmaz, 1992, s. 91) olarak tanımlanan ad tamlamaları, Türkçede tamlayan öğesinin ilgi durumu eki alıp almamasına göre iki tiptir. Tamlayan öğesi ekli ilgi durumunda bulunan tamlamalar belirtili ad tamlaması, tamlayan öğesi eksiz ilgi durumunda bulunanlar belirtisiz ad tamlaması olarak adlandırılır. Belirtisiz ad tamlamaları daha genel kavramları yansıtır. "Çocuğun arabası" tamlamasında "araba" kavramı bir çocuğa ait olan belirlenmiş, özel bir kavramı söze dönüştürür. "Çocuk arabası" tamlamasında "araba" kavramı genel olarak çocuklar için üretilmiş araba kavramını işaret edecek şekilde genelleştirilmiştir. "Belirtisiz ad tamlamaları kalıplaşmaya elverişli tamlamalardır. Tamlayan ile tamlanan arasında genel bir anlamı çağrıştıran güçlü anlam ilişkisi, birleşik kelimenin oluşmasını sağlamıştır." Aslanağzı, danaburnu, kedigözü, dilberdudağı, baklaçiçeği, Beypazarı, milletvekili gibi birçok birleşik sözcük belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurulmuştur (Saltık, 2018, s. 11).

Duygu ve düşüncelerini söze dönüştürürken sözcükleri kullanan anlatıcı, kimi zaman tek sözcükle söze dönüştüremeyeceği varlık ve eylemleri söze dönüştürmek kimi zaman da daha geniş ve kapsamlı bir şekilde dile getirmek için sözcüklerden daha büyük ifade birliklerine ihtiyaç duyar (Coşar, 1993, s. 3). Tamlama veya öbeklerin sözü edilen amaç ve işlevleri, tek bir sözcükle anlatılabilecek kavramların birden çok sözcükle dile getirilmesi için kurulan dolaylamaların amaç ve işlevleri koşuttur. Bu nedenle dolaylamaların bir kısmının ad tamlaması olarak kalıplaşması doğaldır. Daha genel kavramları adlandırmak için kurulan belirtisiz ad tamlamaları bu nedenle dolaylamalarda sıkça kullanılmıştır.

Akrabalık ve Toplumsal İlişkiler Kavram Alanı içinde değerlendirdiğimiz "anne yarısı, baba ocağı, baba yarısı, cumartesi çocuğu" gibi birçok dolaylama "teyze; aile, ev; amca, piç" gibi genel kavramları adlandırdıkları için belirtisiz ad tamlamalarından kalıplaşmıştır. Yine yiyecek, içecek kavram alanında "aslan sütü"; hastalık kavram alanında "kedi memesi"; gezegen, ülke ve şehir kavram alanında "Dadaşlar Diyarı"; hayvanlar kavram alanında "ölü kuyruğu" gibi örnekler belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurularak kalıplaştığı gözlemlenir. Eşya ve yer adları tıpkı birleşik sözcüklerde karşılaştığımız gibi belirtisiz ad tamlamaları biçiminde kurulmuştur: "aptal kutusu, Peygamberler Şehri".

Daha özel ve belirlenmiş kavramları adlandırmak için kurulan belirtili ad tamlamaları da dolaylamalarda kullanılmıştır. Bütüncemizdeki "Allah'ın Kılıcı, Çankaya'nın Şişmanı, Egenin İncisi, Filenin Sultanları, Karpatların Maradonası, Potɑnın Perileri, Türkiye'nin Kalbi, Varlığın Tacı" ifadeleri dikkate alındığında belirtili ad tamlaması biçiminde kurulan dolaylamaların daha çok savaş, siyaset, sanat, spor ve din alanında önemli, değerli veya dikkat çekici olan kişi, yer ve toplulukların adlarını temsil ettiği görülür.

İyelik öbeği, yönelme öbeği, eylemsi öbeği biçimindeki öbekler, dolaylamaların oluşturulmasında kullanılmıştır. Bunları dışında tümce biçimindeki öbeklerin kalıplaşarak dolaylama olarak kullanıldığı da görülür.

Dizim özellikleri göz önünde tutulduğunda dolaylamaların deyim ve ilişki sözleriyle benzediği görülebilir. Hatta bir kısmı ölçünlü dilde birleşik sözcük olarak yer bulur. "Ayakyolu, yüznumara, açıkgöz" bunlardan bazılarıdır.

Kavram alanları göz önünde tutulduğunda dolaylamaların çeşitli kavram alanlarından sözcükleri karşıladığı görülür:

Tablo 2 *Kavram Alanlarına Göre Dolaylamalar*

Kavram Alanı	**Adet**
Hastalık	33
İnsana Özgü Özellikler	23
Gezegen, Kıta, Şehir, Ülke	19
Savaş, Siyaset	19
Din ve İnanç	18
Spor	18
Meslek, Uğraş	17
Sanat	12
Hayvan	10
Ölüm	9
Akrabalık ve Toplumsal İlişkiler	7
Ekonomi	4
Organ	4
Boşaltım	3
Eşya	3
Mekân	3
Yiyecek, İçecek	3

Doğa Olayları	2
Bitkiler	1
Değerli Taş ve Madenler	1
Durum/Nitelik	1
Giyim, Kuşam, Aksesuar	1
Kimya	1
Olay, Olgu	1
Oyun, eğlence	1
Silahlar	1
Topluluk	1
TOPLAM	230

Dolaylı anlatımlar, dil dışı gerçekliği doğrudan ifade etmenin çeşitli nedenlerle mümkün olmadığı ya da tercih edilmediği durumlarda ortaya çıkar. Bir dolaylı anlatım biçimi olan dolaylamalar da dil dışı gerçekliğin çeşitli nedenlerle doğrudan söze dönüştürülmediği durumlarda kullanılan kalıplaşmış sözlerdir. Bu nedenle dolaylamaların birçoğunun örtmecelerde görüldüğünü söyleyebiliriz. "Güzel adlandırma (euphemismus /örtmece) rahatsız edici, ayıp, hakaret sayılacak bir şey yerine ılımlı, kulağı tırmalamayan, dolaylı bir sözcük ya da sözce kullanılması"dır (İmer ve diğerleri, 2011, s. 205). İnsanlarda, iğrenme, utanç, üzüntü gibi çağrışımlar oluşturabilecek kavramlar bu etkileri hafifletmek amacıyla daha olumlu çağrışımlar yaratacak kavramlarla açıklanmaya çalışılırken dolaylamalara başvurulmuştur. Örneğin "ince hastalık, büyük abdest, sokak kadını, uzun gelin" gibi birçok dolaylama; hastalık, boşaltım, cinsiyet ve cinsellik, hayvanlar gibi kavram alanlarındaki sözlük birimlerine yönelik kötü ve olumsuz bakış açısını örtmek için kurulmuştur. Buna benzer şekilde siyaset ve ekonomi alanında örtmecelere de rastlanır. Örneğin faize, inançları nedeniyle karşı olan kesimi bankacılık sektörüne çekmek için kullanılan "kâr payı" dolaylaması veya siyaset alanında kötü çağrışımlara sahip olan "propaganda" yerine "kamu diplomasisi", zam yerine "fiyat ayarlaması" gibi dolaylamaların kullanılması örtmeceler niteliğindeki dolaylamaların algı yönetiminde kullanımına örnek olabilir.

Bunun dışında, güzel adlandırmalar olarak değerlendirilebilecek "İmralı Canisi, Bebek Katili, Sırp Kasabı" gibi dolaylamalar örtmeceler de tam tersine adlandırdıkları kavramın kötü özelliklerini öne çıkarıp alıcıda nefret duyguları uyandırmak için kullanılmıştır.

Dil, toplumsal yönü olan bir olgudur. Toplum, kişilerin ekonomik, siyasal ve toplumsal konumları açısından tabakalaşmış bir yapıdadır (Tezcan, 2012, s. 95-96). Bu durumda dil de toplumun bu tabakalaşmasına uygun bir tabakalaşma gösterir. Dil bu anlamda ölçünlü dil, argo gibi toplumsal değişkelere sahiptir.

Ölçünlü dil; üst düzey, iyi eğitimli sosyal sınıflara üye kullanıcılarla ve basın; resmî, politik, bilimsel, sosyal ve kültürel ortamlarla ilişkilendirilen dildir. Toplumun bütün tabakaları tarafından kullanılır (Frăţilă, 2011, s. 142). Dolaylamaların bir kısmı bu ölçünlü dilde kendini gösterir. Ölçünlü dildeki dolaylamalar yazar ve şairler tarafından estetik kaygıyla üretilebileceği gibi siyasetçiler tarafından da üretilebilir. Bunlar ölçünlü dilin söz varlıklarında yerini alır ve sözlüklere kaydedilir. "Allah'ın evi, aslan sütü, malın gözü, bordro mahkûmu" gibi dolaylamalar Türk Dil Kurumu'nun genel ağ sayfasındaki sözlükte kaydedilmiştir.

Toplumsal tabakalaşma içerisinde toplumun genel yapısına aykırı yaşamlar süren, kimi zaman toplumun kültürüne bir alternatif oluşturan topluluklar, sadece kendi üyeleri tarafından kullanılan ve anlaşılan diller geliştirirler. Bunlar, genellikle argo ve jargon olarak adlandırılan diller türleri tarafından temsil edilir.

"Genel dilden ayrılarak, küçük, sosyal gruplara bağlı kimseler arasında, az çok gizli düşüncelerin anlatılmasına yarayan ve canlı dillerin ortak mihrakı üstünde gelişen bir dil" (Devellioğlu, 1980, s. 13) olan argonun söz varlığında resmî olmayan ve genellikle kısa ömürlü standart dışı sözcükler, ifadeler ve anlamlar kullanılır (Frăţilă, 2011, s. 146-147). Argoda sözlük birimleri, genellikle yapılan işlerin toplum normlarına uygun olmadığı durumlarda bu işleri şifreli bir biçimde anlatmak amacıyla oluşturulur (Eker, 2011, s. 43). Dil dışı gerçekliği doğrudan anlatmayan, çeşitli sembolik ve mecazî anlatımlar altında gizleyen dolaylamalar argoda bu amaca hizmet ederler. Yaptığımız genel taramada karşılaştığımız "aşağı mahalle, cumartesi çocuğu, ev tavuğu, kamış bayramı, kiralık nazenin" gibi yetmiş sekiz örnek argodaki dolaylama zenginliğini gösterir. Bu örneklerin birçoğu cinsellik ve cinsiyet kavram alanında yoğunlaşmış dolaylamalardır.

Dil, sadece toplumsal değil; coğrafî olarak da tabakalaşmış bir dizgedir. Bu tabakalaşmada dilin bölgeye özgü farklılıklarını yansıtan lehçe ve ağızlar bulunur. Tıpkı ölçünlü dilde olduğu gibi örtmece veya kötü adlandırma amacıyla oluşturulmuş birçok dolaylama ağızlarda da bulunur: "İt memesi, kedi biciği, kırık dölü, ağır ayak, üç harfli, özü kara" bunların bazılarıdır. Ağızlardaki dolaylamalar cinsellik ve cinsiyet, boşaltım, hayvan, din ve inanç kavram alanlarında kullanılmıştır.

Özetle dolaylamalar hakkında şunlar söylenebilir:

En az iki sözcükten oluşur. Tamlama ve tümceler şeklinde kalıplaşmış sözlerdir. Tıpkı atasözleri, deyimler, ilişki sözleri, ikilemeler gibi dolaylamaların dizimleri bozulamaz, sözcükleri eş değerleriyle değiştirilemez: "aslan sütü - rakı, Ay Yıldızlı Ekip – Millî Takım".

Yeniden adlandırma yöntemi olarak kullanılırlar. "Yalnızca nesneyi tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda yazarın ona karşı duygusal ve düşüncesel tutumunu da ifade eden" (Shavketovna ve Shavkat qizi, 2023, s. 124) dolaylamalar, "metnin herhangi bir kavramını, fikrini ve içeriğini kendi sözcükleriyle tanımlamak için kullanılır" (Shavketovna ve Shavkat qizi, 2023, s. 127). Yerine geçtikleri sözcükle tam bir anlamdaşlık gösterirler. "Kara elmas-pamuk, derya kuzusu- balık, ebedî uyku- ölüm" sözlük birimi çiftleri arasında tam bir anlamdaşlık görülür.

Mantıksal yolla ve sözcük aktarımıyla olmak üzere iki şekilde oluşurlar. Sözcük aktarımına dayanan dolaylamalarda deyiş aktarmaları, ad aktarmaları ve anlam genişlemeleri gözlemlenir. "dört kollu- tabut, ak sakallı- bilge" gibi dolaylamalarda ad aktarması, "Atom Karınca- Rıza Çalımbay, Ecel Terzisi- Azrail" gibi örneklerde doğadan insana aktarma veya insandan insan dışındaki varlıklara yapılmış aktarmalarla deyiş aktarmaları görülür. "Büyük Kurtarıcı-Mustafa Kemal Atatürk, Varlığın Tacı- Hz. Muhammed, fiyat ayarlaması-zam, gecikme zammı-faiz" gibi dolaylamalar mantıksal yolla yapılmıştır.

Sözcük gibi, dolaylamalar da bağlam içinde anlam kazanır. Dolaylamanın anlamı uygun bağlamda kullanıldığında sezilir. "Babam, ablama düğününde altın bilezik takmıştı." tümcesindeki "altın bilezik" öbeği gerçek anlamındayken "Babam, ablamın eğitimine yatırım yaparak ona altın bir bilezik takmıştı." tümcesindeki "altın bilezik" geçici adlandırma yapan bir öbek olmaktan çıkmış "meslek, iş, uğraş" anlamına gelen bir dolaylama olmuştur.

Dolaylamalar, sıradan konuşmaya etkileyici bir ton katar. Başta kurgu metinlerde yazarın ya da şairin sıradan görünen bir varlık ya da olayı etkileyici bir şekilde anlatmasını sağlar. Örneğin Attilâ İlhan 'Ayrılık Sevdaya Dahil' adlı şiirinde "En görkemli saatinde yıldız alacasının" dizesinde "yıldız alacası" 'gece' sözcüğü yerine kullanarak dolaylama yapar (Kıran ve Kıran, 2013, s. 430). Bu durum şairin imgesel anlatımını güçlendirir ve etkileyiciliğini artırır. Basın dilindeki kullanımları da benzerdir. Kişiler, varlıklar, olaylar ve olgular hakkında okuyucunun algısını yönlendirmek ve etkileyiciliği sağlamak üzere sıkça başvurulur: "Bosna Kasabı- Ratko Mladic, İmralı Canisi- Abdullah Öcalan, Filenin Sultanları- Kadın A Millî

Voleybol Takımı". Özgün kullanımlar olarak ortaya çıkan bu dolaylamalar, uzlaşımsallık kazanarak genel dile mal olur.

"Belirli sözcüklerin kullanılmasında dinî veya ahlakî bir yasak olduğu, yani konuşmanın tabu olduğu durumlarda kullanılır, aynı zamanda konuşmayı yumuşatma ve güzelleştirme fonksiyonlarını da yerine getirir." (Shavketovna ve Shavkat qizi, 2023, s. 124). Bu nedenle, örtmecelerde dolaylamalara sıkça rastlanır. "Ölüm Meleği- Azrail, üç harfli- cin, birlikte olma-sevişme, iki canlı- hamile". Bu özellikleri ayrıca bir tür şifreli dil sayılabilecek argoda sıkça kullanılmasına da neden olur: "aşağı mahalle-genelev, peygamber tavuğu- kadın". Örtmeceler her zaman çok sözcüklü birimler olarak oluşmaz ancak dolaylamalar en az iki birimden oluşurlar. Bu bakımdan örtmece anlamla, dolaylama dizimle veya biçimle belirlenen bir olgudur.

Örtmeceler, güzel veya kötü adlandırmaların yanında dolaylamalar, kişileri tanımlamak üzere lakaplarda da rastlanan ifadelerdir. Lakaplar kişilerin toplum içindeki yerlerini, fizikî ya da kişilik özelliklerini yansıtan ifadelerdir. Sanatçının veya sıradan insanın söz konusu kişilere bakış açısını yansıtan yeniden adlandırmalar olan lakaplar kimi zaman çok sözcüklü sözlük birimleri olarak kurulur. Bunların kimi kalıplaşarak topluma mal olur: "Vatan Şairi- Namık Kemal, Barajlar Kralı- Süleyman Demirel, Çankaya'nın Şişmanı- Turgut Özal, Taçsız Kral-Metin Oktay, Sanat Güneşi- Zeki Müren" gibi lakaplar, birer dolaylamadır. Kişileri tanımlayan özellikleri, adlandıranların ve sonuçta toplumun bakış açısını yansıtır.

Dolaylamalar özel bileşenlerden oluşan, fiilî bir adlandırma işlevi olan, yüksek etkileyicilik özelliğine sahip, alışılmadık bağdaştırmalardır. Anlatıma retorik bir ton katarlar ve gereksiz tekrarların yapılmasını engellerler. Mantıksal bağlantı yasasının işlediği yapılar olarak öznel bir yaklaşımı barındırırlar (Shavketovna ve Shavkat qizi, 2023, s. 126).

Tek bir birimle karşılanabilecek kavramların birden çok birimle karşılanmasını mümkün kılan dolaylamalar; anlatımda tutumluluk ilkesine aykırı gibi görünen ifadeler olsalar da "en az çaba yasasının anlamı zenginleştirme işleyişiyle ilgilidir" (Karaca, 2021, s. 368).

Dolaylamalar; Türkiye Türkçesi çalışmalarında atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri kadar ilgi görmüş ifadeler değildir. Söz varlığı çalışmalarının birçoğunda bu başlıklar bulunmaktayken dolaylama türündeki kalıplaşmış sözlük birimleri ihmal edilmiştir. Söz varlığının önemli bir parçası olan bu ifadeler üzerine tekil çalışmalar yapılmalı ve söz varlığı çalışmalarında dolaylamalardan kalıplaşmış sözler arasında söz edilmelidir.

Kaynakları açısından çok çeşitli metinlerde karşımıza çıkan dolaylamalar, gündelik konuşmalardan gazetelere, yazılı edebiyattan sözlü edebiyata anlatıcıların başvurdukları etkileyici anlatım öğeleridir. Yazarların ve şairlerin imge yaratma yollarından biridir. Örneğin klasik edebiyattaki "pîr-i harâbât- meyhane/ tekke; pîr-i mugân- meyhaneci/ şeyh, servi- revân-/ sevgili" gibi mazmunlar dolaylama özelliği göstermektedir. Yazarların öznel bakışlarını yansıtan ve özgün buluşlara dayanan dolaylamaların başta klasik ve modern edebiyattaki örneklerinin derlenmesi ve değerlendirilmesi yazarların zihniyetini, varlık, olay ve olgulara bakış açılarını ortaya koymak açısından önemlidir.

Dolaylamalar halk edebiyatında özellikle atasözleri ve bilmecelerde sıkça karşılaşılan ifadelerdir. Bilmecelerde sorulan varlığın gizlenmesi için varlığın özelliklerine dayanarak varlık tanımlanır. Örneğin bir bilmecede "ay", "Gece çıkar göğe, sabah saklanır bir yere. Gelirse aydınlatır, tam olursa toplanır." biçiminde tanımlanır. Atasözleri kimi zaman kastedilen kavramı dolaylamalarla iletir. Örneğin "Meyve veren ağaç, taşlanır." atasözünde "verimli, çalışkan (kimse)", "meyve veren ağaç" sözleriyle tanımlanır (Shavketovna & Shavkat qizi, 2023, s. 123). Bu durumda atasözleri ve bilmeceler, dolaylamalar yönünden incelenmelidir.

Yazılı ve görsel basında olay, olgu ve durumlar yansıtılırken ilgi çekme, algı yönetimi, iğrenç ve tepki çekecek durumları yumuşatma gibi amaçlarla kullanılan dolaylamalar derlenmeli ve değerlendirilmelidir.

Örtmecelerin, güzel ve kötü adlandırmaların dolaylamalar açısından zengin olduğu açıktır. Örtmeceler üzerine yapılan çalışmalar çok olsa da bu örtmecelerde kullanılan dolaylama yolu ele alınmamıştır. Örtmeceler bu bakımdan ele alınarak değerlendirilmelidir.

Dilin toplumsal değişkesi olarak argo ve jargonlar dolaylamalar açısından incelenerek birer özel iletişim biçimi olan bu özel dillerdeki dolaylamalar derlenmelidir.

Tüm bu kaynakların değerlendirilmesi sonunda oluşturulacak bir dolaylamalar sözlüğü ile dolaylamaların dizim özellikleri ve kavram alanları hakkında daha açık ve kapsamlı bilgiler elde etmek mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar:

Aksan, D. (1999). *Anlambilim -Anlam bilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi-*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2017). *Dil, Şu Büyülü Düzen...* (2. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksoy, Ö. A. (1988a). *Atasözleri Sözlüğü* (Cilt I). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Aktunç, H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ali, S. (2017). *Kuyucaklı Yusuf.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baykurt, F. (2004). *Yılanların Öcü.* İstanbul: Adam Yayınları.

Bingölçe, F. (2001). *Kadın Argosu Sözlüğü.* İstanbul: Metis Yayınları.

Birsel, S. (2009.). *Boğaziçi Şıngır Mıngır.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Bozkurt, B. (2011). Türkiye'de "Milli Şef" Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Belgi Dergisi,* s. 183-204.

Buğra, T. (1966). *Küçük Ağa Ankara'da.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Buğra, T. (1979). *Gençliğim Eyvah.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bussmann, H. (1996). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics.* (G. Trauth, ve K. Kazzazi, Ed.) London-New York: Routledge.

Coşar, A. M. (1993). *Türkçe İsim Tamlamalarının Tasnifi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Fakültesi Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6 b.). Chicester, United Kingdom: Blackwell Publishing.

Çetinkaya, B. (2019). Sıfatlar. A. Akçataş, A. Nazmi, E. Aslan, Ö. Ay, E. Boz, B. Çetinkaya, . . . B. Uysal, ve E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III - Sözcük Türleri* (s. 73-107). Ankara: Gazi Kitabevi.

Çığıraçan, İ. H. (1945). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar.* Hilmi Kitabevi: İstanbul.

Derleme Sözlüğü (Cilt I-XII). (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.

Devellioğlu, F. (1980). *Türk Argosu.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk Dili* (7. b.). Ankara: Grafiker.

Erdoğan, İ. (2013). Dördüncü Güç Medyadan Beşinci Güç İnternete: Demokratik Bir Dönüşüm mü Yaşanıyor? *Selçuk İletişim, 8*(1), s. 176-191.

Erkman-Akerson, F. (2008). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış* (2. b.). İstanbul: Multilingual.

Frățilă, L. (2011). *Words about words. An introduction to English Lexicology.* Timişoara, Editura Universității de Vest: Timişoara.

Göğüş, B., Oğuzkan, F., Önertoy, O., Ünlü, M., ve Koçak, S. (1998). *Yazın Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Dil Derneği Yayınları.

Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözler. *Bilig* (44), s. 89-110.

Günay, V. D. (2018). *Sözcükbilime Giriş* (2. b.). İstanbul: Papatya Yayımcılık.

Güneri, A. (2023). *Tağrık Buğra'nın Romanlarında Söz Varlığı.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), T. C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü , Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

Güneş, B. (2023). Belagatte Söz ve Sözün Uzatılmasına Dair Terimlerin Türkçe ve Batı Kökenli Denklikleri Üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 63* (1), s. 1-16.

Güngör, A. (2006). Tabu-Örtmece (Euphemism) Sözler Üzerine. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (29), s. 69-93.

İmer, K., Kocaman, A., ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Karaca, H. (2021). En Az Çaba Yasasının Dil Alanlarında İşleyişi. *Turkish Studies - Language, 16*(1), s. 359-370. doi:https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.49272.

Kaygılı, O. C. (2003). *Akşamcılar.* İstanbul: Arma Yayınları.

Kılıç, Ö. (2006). *Kayseri"de Ticaret Dili.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T. C. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kıran, Z., Kıran, A. E. (2013). *Dilbilime Giriş (Dilbilgisinden Dilbilime)* (4. b.). Ankara: Seçkin Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2009). *Çile.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Koç, A. (2010). Hastalık İsimlerinde Örtmece. *Türk Dünyası Araştırmaları* (118), s. 77-94.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: TDK Yayınları.

Köksal, O. (2021). Berlin Duvarı: Fabio Cannavaro. *Porsuk Kültür* (40), s. 25.

Mangır Aksu, M. (2009). *Osman Cemal Kaygılı'nın Eserlerindeki Sözvarlığı.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), T.C. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.

Oğuz, C. (2018). Türkiye'de Siyasi Liderlere Takılan Lakapların Siyasal İletişim Açısından İncelenmesi. *RveS - Research Studies Anatolia Journal, 1*(2), s. 84-94.

Ospanova, G. (2014). *Türkiye Türkçesinde Örtmeceler.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri.

Özdemir, E. (2000). *Erdemin Başı Dil.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Parlakpınar, M. (2023). Sermet Muhtar Alus' un Onikiler Adlı Romanında Argo Söz Varlığı. *Edebi Eleştiri Dergisi, 7*(1), s. 73-82.

Saltık, O. (2018). Kelime Grupları: Ad Tamlaması. O. Saltık, Y. Kocasavaş, S. Tolkun, D. Erenoğlu Ataizi, M. Özkan, ve H. Pilancı (Dü) içinde, *Türkçe Cümle Bilgisi I* (s. 3-12). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Saussure, F. d. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri.* (B. Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual.

Say, S. (2015). Propaganda İçin Kullanılan Bir Örtmece Olarak Kamu Diplomasisi Kavramı. *İnsan&İnsan, 2*(4), s. 22-44.

Shavketovna, Y. A., ve Shavkat qizi, A. U. (2023). Periphrasis and Figurative Words. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 2*(6), s. 123-128.

Tezcan, M. (2012). *Sosyolojiye Giriş.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Uzun, N. E. (2004). *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları - Türkçe Üzerine Tartışmalar-*. İstanbul: Kitap Matbaası.

Üstüner, A. (2009). Örtmece Sözlerle İlgili Terimler. *Electronic Turkish Studies, 4*(8), s. 166-176.

Vardar, B., Güz, N., Huber, E., Senemoğlu, O., ve Öztokat, E. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2. b.). (B. Vardar, Dü.) İstanbul: Multilingual.

Yurtbaşı, M. (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü.* Özdemir Yayıncılık: İstanbul.

İnternet Kaynakları:

Akşam. (2023). *"Avrupa Fatihi Galatasaray!" Okan Buruk, Manchester Zaferinden Sonra Konuştu*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.aksam.com.tr/: https://www.aksam.com.tr/spor/avrupa-fatihi-galatasaray-okan-buruk-manchester-zaferinden-sonra-konustu/haber-1406034 adresinden alındı.

Aktan, U. (2021). *Fenerbahçe'nin Sarı Kanarya Sembolü Nereden Geliyor?* 10 13, 2023 tarihinde https://www.goal.com/: https://www.goal.com/tr/haber/fenerbahcenin-sari-kanarya-sembolue-nereden-geliyor/17c7unxgn5xbe12xg5xdtyz0uy adresinden alındı.

Alkan, S. (2023). *Güzel Atlar Ülkesi Kapadokya*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/: https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/serenad-altan/guzel-atlar-ulkesi-kapadokya-42252367 adresinden alındı.

Anadolu Ajansı. (2013). *"Demir Leydi" Hayatını Kaybetti*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/demir-leydi-hayatini-kaybetti/257480 adresinden alındı.

Atıcı, S. (2023). *Şehzadeler Şehri'nin Şehzadeleri Onarıldı*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.sabah.com.tr/:https://www.sabah.com.tr/amasya/2023/10/07/sehzadeler-sehrinin-sehzadeleri-onarildi adresinden alındı.

Aydın, N. (2023). *KKTC Başbakanı Üstel: Ana Vatan Türkiye'nin Katkılarıyla Yeni Projeleri de Hayata Geçireceğiz*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-basbakani-ustel-ana-vatan-turkiyenin-katkilariyla-yeni-projeleri-de-hayata-gecirecegiz/2992015 adresinden alındı.

Babaeski Gündem. (2021). *Hoş Geldin "On bir Ayın Sultanı"*. 10 14, 2023 tarihinde https://www.babaeskigundem.com/: https://www.babaeskigundem.com/hos-geldin-on-bir-ayin-sultani/ adresinden alındı.

Beki, A. (2018). *Nedir Bu 'Şeriat Dede' Lafı Derseniz*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.karar.com/: https://www.karar.com/yazarlar/akif-beki/nedir-bu-seriat-dede-lafi-derseniz-6957 adresinden alındı.

BiyografiInfo. (?). *Ayşen Gruda Biyografisi*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.biyografi.info/: https://www.biyografi.info/kisi/aysen-gruda adresinden alındı.

CNNTürk. (2008). *Sırp Kasabından Sağlıklı Yaşam Sırları!* 10 13, 2023 tarihinde https://www.cnnturk.com/: https://www.cnnturk.com/dunya/sirp-kasabindan-saglikli-yasam-sirlari adresinden alındı.

CNNTürk. (2021). *Mavi Bereli O Şehit Kızı Artık Komando*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.cnnturk.com/: https://www.cnnturk.com/turkiye/mavi-bereli-o-sehit-kizi-artik-komando adresinden alındı.

Cumalı, A. (2001). *Netekim Paşa'dan Konser Teklifi*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/: https://www.milliyet.com.tr/cadde/netekim-pasa-dan-konser-teklifi-5279065 adresinden alındı.

Cumhuriyet. (2021). *Büyük Kurtarıcı ve Devrimlerin Önderi Atatürk, Ölümünün 83. Yılında Özlemle Anılıyor*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/: https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/buyuk-kurtarici-ve-devrimlerin-onderi-ataturk-olumunun-83-yilinda-ozlemle-aniliyor-1883522 adresinden alındı.

Cumhuriyet. (2021). *Karpatlarn Maradonası Hagi 56 Yaşında*. 10 12, 2023 tarihinde Cumhuriyet.com.tr: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/karpatlarin-maradonasi-hagi-56-yasinda-1811578 adresinden alındı.

Çakar, E. (2022). *Berlin Panteri: Turgay Şeren*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/: https://www.aa.com.tr/tr/spor/berlin-panteri-turgay-seren/2631969 adresinden alındı.

Çat, Z. M. (2019). *Şark Fatihi: Kazım Karabekir*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/: https://www.aa.com.tr/tr/portre/sark-fatihi-kazim-karabekir/1374499 adresinden alındı.

ÇokOkuyanÇokGezen. (2017). *Aşıklar Şehri Paris!* 10 12, 2023 tarihinde https://cokokuyancokgezen.com/: https://cokokuyancokgezen.com/asiklar-sehri-paris/ adresinden alındı.

Dünya. (2018). *Türk Müteahhitler "Kara Kıta"yı İnşa Ediyor*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.dunya.com/: https://www.dunya.com/ekonomi/turk-muteahhitler-kara-kitayi-insa-ediyor-haberi-429733 adresinden alındı.

Egemenlik. (2022). *Yavru Vatanın Pasaportları Türkiye'den*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.egemenlik.com.tr/: https://www.egemenlik.com.tr/yavru-vatanin-pasaportlari-turkiye-den/7950/ adresinden alındı.

Ekşi Sözlük. (2004). *Memur Kebabı*. 10 13, 2023 tarihinde https://eksisozluk1923.com/: https://eksisozluk1923.com/memur-kebabi--902704 adresinden alındı.

ElazığOnline.com. (2022). *4 Bin Yıllık Tarihiyle Gakgoşlar Diyarı 'Elazığ'*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.elazigonline.com/: https://www.elazigonline.com/4-bin-yillik-tarihiyle-gakgoslar-diyari-elazig/25681/ adresinden alındı.

Fanatik. (2020). *Beşiktaş'ta Cam Adamın Doğuşu! "Gökhan Zan"*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.fanatik.com.tr/: https://www.fanatik.com.tr/besiktas/besiktasta-cam-adamin-dogusu-gokhan-zan-2135957 adresinden alındı.

Fayda., M. (1997). Hâlid b. Velîd. *TDV İslâm Ansiklopedisi.* içinde 12 10., 2023 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/halid-b-velid adresinden alındı.

Fenerbahçe. (2021). *Eski Milli Futbolcumuz, Bay Gol Lakaplı Osman Arpacıoğlu'nu Kaybettik*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.fenerbahce.org/:

https://www.fenerbahce.org/haberler/kulup/2021/12/eski-milli-futbolcumuz-bay-gol-lakapli-osman-arpacioglu-nu-kaybettik adresinden alındı.

FotoMaç. (2023). *Kara Kartal'da Çift İdman*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.fotomac.com.tr/:https://www.fotomac.com.tr/besiktas/2023/10/13/kara-kartalda-cift-idman adresinden alındı.

Türkiye Gazetesi. (2023). *Paşinyan'ın Etnik Temizlik Suçlamasına Rusya'dan Yanıt: Ermenilerin Ayrılması İçin Doğrudan Bir Gerekçe Yok!* 10 13, 2023 tarihinde https://www.turkiyegazetesi.com.tr/: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/pasinyanin-etnik-temizlik-suclamasina-rusyadan-yanit-ermenilerin-ayrilmasi-icin-dogrudan-bir-gerekce-yok-993870 adresinden alındı.

HaberlerCom. (2022). *Tarkan Neden Megastar? Tarkan'a Neden Megastar Deniyor?* 10 13, 2023 tarihinde https://www.haberler.com/: https://www.haberler.com/haberler/tarkan-neden-megastar-tarkan-a-neden-megastar-14743629-haberi/ adresinden alındı.

HaberTürk. (2022). *İstanbul Boğazı'nın Tarihi Efsaneleri: Golden Horn Haliç'ten Bosphorus'a Kadar!* 10 13, 2023 tarihinde https://www.haberturk.com/: https://www.haberturk.com/istanbul-bogazinin-tarihi-efsaneleri-golden-horn-altin-boynuz-halic-ve-bosphorus-hikayesi-nereden-geliyor-3529050 adresinden alındı.

Hürriyet. (2017). *Medeniyetler Beşiği Mezopotamya Sempozyumu*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/: https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/sanliurfa/medeniyetler-besigi-mezopotamya-sempozyumu-40670724 adresinden alındı.

Hürriyet. (2017). *Sarı Fırtına Yuvaya Döndü*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/: https://www.hurriyet.com.tr/sari-firtina-yuvaya-dondu-13858575 adresinden alındı.

Hürriyet. (2019). *Taş Bebek'in Dönüşü*. https://www.hurriyet.com.tr/: https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/tas-bebekin-donusu-41296752 adresinden alındı.

Hürriyet. (2020). *Hz. Azrail (AS) Kimdir? Ölüm Meleği Hazret-i Azrail'in Görevi Nedir?* https://www.hurriyet.com.tr/: https://www.hurriyet.com.tr/ramazan-ozel/hz-azrail-a-s-kimdir-olum-melegi-hazret-i-azrailin-gorevi-nedir-41507059 adresinden alındı.

Hürriyet. (2022). *Minik Serçe*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/: https://www.hurriyet.com.tr/haberleri/minik-serce adresinden alındı.

Isparta Belediyesi. (?). *Güller Diyarı Isparta'ya Gül Masalı Çok Yakıştı*. 10 12, 2023 tarihinde https://isparta.bel.tr/: https://isparta.bel.tr/guller-diyari-ispartaya-gul-masali-cok-yakisti adresinden alındı.

Karaduman, M. (2021). *Vatan Şairi'nin Evi, Öğrenciler ve Turistlerin İlgi Odağı Oluyor*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/vatan-sairinin-evi-ogrenciler-ve-turistlerin-ilgi-odagi-oluyor/2436522 adresinden alındı.

Karar. (2021). *Yılmaz Güney Kimdir? Ne Zaman ve Nasıl Öldü? İşte 'Çirkin Kral'ın Hayatı*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.karar.com/: https://www.karar.com/karar-biyografi/yilmaz-guney-kimdir-ne-zaman-ve-nasil-oldu-1631792 adresinden alındı.

Karar. (2023). *Beyaz Altın Çöküşte*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.karar.com/: https://www.karar.com/ekonomi-haberleri/beyaz-altin-cokuste-hem-ekonomi-hem-sektor-diken-ustunde-fiyat-1795961 adresinden alındı.

Kılıç, Ş. (2020). *Türk'ün Ata Sporu Güreş*. 10 12, 2023 tarihinde https://turkcetarih.com/: https://turkcetarih.com/tarih/spor-tarihi/turkun-ata-sporu-gures/ adresinden alındı.

Kubbealtı Lugatı. (2023). *Allah*. 10 12, 2023 tarihinde http://lugatim.com/: http://lugatim.com/s/Allah adresinden alındı.

LafSözlük. (2022). *Derya Nedir Ne Demektir? İlgili Deyimler Ve Anlamları*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.lafsozluk.com/: https://www.lafsozluk.com/2012/08/derya-nedir-derya-kuzusu-ne-demektir.html adresinden alındı.

Meydan, S. (2017). *Anafartalar Kahramanı*. 10 12, 2023 tarihinde sozcu.com.tr: https://www.sozcu.com.tr/2017/yazarlar/sinan-meydan/anafartalar-kahramani-1971642/ adresinden alındı.

Milliyet. (?). *Rüyada Üç Harfli Görmek Ne Anlama Gelir?* 10 13, 2023 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/: https://www.milliyet.com.tr/pembenar/ruya-tabirleri/ruyada-uc-harfli-gormek-ne-anlama-gelir-6358937 adresinden alındı.

Milliyet. (2015). *Aptal Kutusu Aptallaştırıyor Mu?* 10 14, 2023 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/: https://www.milliyet.com.tr/gundem/aptal-kutusu-aptallastiriyor-2158600 adresinden alındı.

Milliyet. (2021). *Yedinci Sanat Nedir? Hangi Sanat Türüne Yedinci Sanat Denir, Neden?* 1014 2023 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/: https://www.milliyet.com.tr/egitim/yedinci-sanat-nedir-hangi-sanat-turune-yedinci-sanat-denir-neden-6464693 adresinden alındı.

NTV. (2023). *12 Dev Adam, Olimpiyat Şansını Kaybetti*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.ntv.com.tr/: https://www.ntv.com.tr/sporskor/son-dakika12-dev-adam-olimpiyat-sansini-kaybetti,gI3qBtHd90WH8Z9pVI5oQg adresinden alındı.

NTVSpor. (2022). *Potanın Perileri 4'te 4 yaptı!* 10 12, 2023 tarihinde https://www.ntvspor.net/: https://www.ntvspor.net/basketbol/potanin-perileri-4-te-4-yapti-63839d9866db228e5cb00503 adresinden alındı.

NTVTarih. (2010). Türkiye'nin Kalbi Ankara. *NTV Tarih*, s. 3. https://www.wikiwand.com/tr. adresinden alındı.

PostAktüel. (2020). *Dadaşlar Diyarı Erzurum*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.postaktuel.com/: https://www.postaktuel.com/dadaslar-diyari-erzurum/ adresinden alındı.

PSY. (2013). *Televizyon Gerçekten Sihirli Bir Kutu Mu?* 10 13, 2023 tarihinde https://www.psidanismanlik.com/: https://www.psidanismanlik.com/televizyon-gercekten-sihirli-bir-kutu-mu/ adresinden alındı.

Sabah. (?). *Aydın Haberleri*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.sabah.com.tr/: https://www.sabah.com.tr/aydin adresinden alındı.

Sabah. (2023). *Bacasız Sanayi Nedir?* 10 12, 2023 tarihinde https://www.sabah.com.tr/: https://www.sabah.com.tr/egitim/bacasiz-sanayi-nedir-bacasiz-sanayi-olarak-bilinen-sektor-nedir-bu-kullanimda-hangi-soz-sanati-var-e1-6366171 adresinden alındı.

Sabah. (2023). *HDP'li Kemal Bülbül'den Alçak Paylaşım: Bebek Katili Öcalan'a 'Doğum Günü' kutlaması!* 10 12, 2023 tarihinde https://www.sabah.com.tr/: https://www.sabah.com.tr/gundem/2023/04/04/hdpli-kemal-bulbulden-alcak-paylasim-bebek-katili-ocalana-dogum-gunu-kutlamasi adresinden alındı.

Sözcü. (2020). *Türkiye'nin Tahıl Ambarı Alarm Veriyor*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/: https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/turkiyenin-tahil-ambari-alarm-veriyor-6161196/ adresinden alındı.

T. C. İzmir Valiliği. (2020). *Ege'nin İncisi İzmir*. 10 12, 2023 tarihinde http://www.izmir.gov.tr/egenin-incisi-izmir adresinden alındı.

TamgaTürk. (2022). *İmralı Canisi Öcalan, AKP'li Cumhurbaşkanı'nın Başkanlığını Destekledi*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.tamgaturk.com/: https://www.tamgaturk.com/kurtculer-birbirini-satiyor-seni-baskan-yaptirmayacagiz-lafina-ocalan-siddetli-tepki-gosterdi/43972/ adresinden alındı.

Tarım Kütüphanesi. (2022). *7 Tepeli Şehir*. 10 14, 2023 tarihinde https://tarimkutuphanesi.gen.tr/: https://tarimkutuphanesi.gen.tr/7-tepeli-%C5%9Fehir/ adresinden alındı.

TDK Sözlükleri. (2020). 10 12, 2023 tarihinde Türk Dil Kurumu: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.

TRTHaber. (2021). *Portre: "Bosna Kasabı" Ratko Mladiç kimdir?* 10 12, 2023 tarihinde https://www.trthaber.com/: https://www.trthaber.com/haber/dunya/portre-bosna-kasabi-ratko-mladic-kimdir-586997.html adresinden alındı.

TRTHaber. (2021). *Vefatının 46. Yılında "Bayrak Şairi" Arif Nihat Asya*. 10 12, 2023 tarihinde https://www.trthaber.com/: https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/vefatinin-46-yilinda-bayrak-sairi-arif-nihat-asya-544100.html adresinden alındı.

TRTSpor. (2023). *Ay-Yıldızlı Ekip 4. oldu*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.trtspor.com.tr/: https://www.trtspor.com.tr/haber/diger-sporlar/kis-sporlari/ay-yildizli-ekip-4-oldu-269589.html adresinden alındı.

Turan, R. (2016). *İktidarın Kızıl Sultan Hayranlığı*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/: https://www.sozcu.com.tr/2016/yazarlar/rahmi-turan/iktidarin-kizil-sultan-hayranligi-1372935/ adresinden alındı.

TübitakBilimGenç. (2022). *Aslanlar Gerçekten Ormanların Kralı mı?* 10 13, 2023 tarihinde https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/: https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/bunlari-biliyor-musunuz/aslanlar-gercekten-ormanlarin-krali-mi adresinden alındı.

UrfaFanatik. (2023). *Şanlıurfa Neden Peygamberler Şehri?* 10 13, 2023 tarihinde https://www.urfanatik.com/: https://www.urfanatik.com/haber/16861191/sanliurfa-neden-peygamberler-sehri adresinden alındı.

Vikipedi. (2023). *Ajda Pekkan*. 10 13, 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ajda_Pekkan adresinden alındı.

Vikipedi. (2023). *Cep Herkülü: Naim Süleymanoğlu*. 10 12, 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org/:https://tr.wikipedia.org/wiki/Cep_Herk%C3%BCl%C3%BC:_Naim_S%C3%BCleymano%C4%9Flu adresinden alındı.

Vikipedi. (2023). *Çöl Aslanı Ömer Muhtar*. 10 12, 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org/: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C3%B6l_Aslan%C4%B1_%C3%96mer_Muhtar adresinden alındı.

Vikipedi. (2023). *Metin Oktay*. 10 13, 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org/: https://tr.wikipedia.org/wiki/Metin_Oktay adresinden alındı.

Vikipedi. (2023). *Rıza Çalımbay*. 10 13, 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org/: https://tr.wikipedia.org/wiki/R%C4%B1za_%C3%87al%C4%B1mbay adresinden alındı.

Vikipedi. (2023, 10 13). *Zeki Müren*. https://tr.wikipedia.org/: https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeki_Müren adresinden alındı.

Wikipedia. (2023). *Türkiye Kadın Millî Voleybol Takımı*. 10 12, 2023 tarihinde Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_kad%C4%B1n_mill%C3%AE_voleybol_tak%C4%B1m%C4%B1 adresinden alındı.

Yeni Asır. (2023). *Beyaz Cennet Pamukkale'ye Ziyaretçi Akını*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.yeniasir.com.tr/:https://www.yeniasir.com.tr/ege/denizli/2023/10/12/beyaz-cennet-pamukkaleye-ziyaretci-akini adresinden alındı.

Yeniçağ. (2020). *Bülent Ecevit Kimdir? Karaoğlan Lakabı Nereden Geliyor*. 10 13, 2023 tarihinde https://www.yenicaggazetesi.com.tr/: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/bulent-ecevit-kimdir-karaoglan-lakabi-nereden-geliyor-313187h.htm adresinden alındı.

Zubrin, R. (2016). *Kızıl Gezegen: Mars'a Neden Gitmeliyiz?* 10 13, 2023 tarihinde https://evrimagaci.org/: https://evrimagaci.org/kizil-gezegen-marsa-neden-gitmeliyiz-7661 adresinden alındı.

EXTENDED ABSTRACT

The richness of a language is directly proportional to the denotation and conceptualizing power of that language. Although single-word lexical units come to mind when it comes to denotation and conceptualization, denotation and conceptualization are sometimes carried out with multi-word lexical units. Although multi-word lexical units have been discussed frequently and in detail under the title of formulaic expressions as proverbs, idioms and relational words in Turkish language studies, little has been said about periphrases.

In this study, periphrases are discussed as a way of denotation and conceptualizing. It has been tried to find answers to questions such as the syntactic properties of periphrases, which are multi-word lexical units, the distribution of the conceptual areas in which they are used, in which language layers and in which text types they can be found.

To answer these questions, 306 periphrases were identified by scanning dictionaries, newspapers and magazines' websites, and 230 of them were classified as nouns. The classification is made according to the syntactic structures of the periphrases, conceptual areas and social stratification of the language.

Periphrases, which are multi-word lexical units, are primarily syntactic structures. In the study, ten different types of clustering that constitute periphrases were determined. The three most frequently used are adjective phrases, indefinite noun phrases and possessive phrases.

In periphrases constructed in the form of adjective phrases, the adjective is used to describe the physical properties of the concept, to emphasize the narrator's feelings and thoughts on the concept, or to direct the perception of the recipient.

The second most common form of periphrase construction is the noun phrase. Indefinite noun phrases are syntactic forms that make general concept names. For this reason, indefinite noun phrases are frequently used when conceptualizing and naming. Since indirections are general concept names, they can be formed in the form of indefinite noun phrases.

When considered in terms of conceptual fields, it is seen that periphrases are used in very different conceptual fields. The first three concept areas where they are most frequently used are: disease, human characteristics and place names.

Periphrases in slang generally provide a coded explanation of what is done when what is done is not in accordance with social norms. Periphrasess in slang are mostly used in the field

of sexuality and gender. However, when Turkish slang dictionaries are scanned, different results will be obtained.

Language is also a geographically stratified system. In our corpus, the periphrases we identified from the dialects were used in the concepts of sexuality, excretion, religion and belief.

Periphrases, which create an alternative way of expressing non-linguistic reality, are stereotyped elements frequently encountered in newspaper and magazine articles, literary texts, and spoken language.

Periphrase that describe an entity, event or phenomenon by emphasizing its remarkable features are used in many areas, from politics to sexuality. It is used in literary texts for an impressive and original expression. It is used in written and visual media for purposes such as reflecting events and situations in an interesting way, managing perception, and softening disgusting and reactionary situations. Euphemisms are also one of the best examples of indirect speech. For this reason, periphrases are frequently encountered in euphemisms. Also riddles, proverbs and idioms, folk tales should be evaluated in terms of periphrases. A dictionary of periphrases should be created.